Govori u doba Francuske revolucije

Patrčević, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:597501

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Image not found or type unknown *Repository / Repozitorij:*

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

zir.nsk.hr Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

INES PATRČEVIĆ

GOVORI U DOBA FRANCUSKE REVOLUCIJE

Diplomski rad

Pula, 2018. godine

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

INES PATRČEVIĆ

GOVORI U DOBA FRANCUSKE REVOLUCIJE

Diplomski rad

JMBAG: ……..., redoviti student

Studijski smjer: Povijest

Predmet: Društvena povijest medija

Mentor: prof. dr. sc. Miroslav Bertoša

Pula, 2018. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, 2018. godine

SADRŽAJ

1. UVOD **5**

2. REVOLUCIJA **6**

2.1 VOĐE I PROVEDBA REVOLUCIJE 7
2.2 RETORIKA 9
2.3 REVOLUCIONARNI GOVORI 11

3. FRANCUSKA REVOLUCIJA **14**

3.1 UZROCI IZBIJANJA FRANCUSKE REVOLUCIJE 17
3.2 POLITIČKI KLUBOVI 20

4. GOVORI U DOBA FRANCUSKE REVOLUCIJE **23**

4.1. Jean-Paul Marat *24*
4.2. Georges Jacques Danton *32*
4.3. Maximilien Robespierre *36*
4.4. Louis Antoine Leon de Saint–Just *44*

5. BUĐENJE NACIONALNE SVIJESTI **45**

5.1 SLOBODA ILI CENZURA 47
5.2 KAZALIŠTE 48
5.3 NOVINE 51
5.4 PJESME 57

6. ZAKLJUČAK **68**

7. SAŽETAK **70**

8. ABSTRACT **72**

9. LITERATURA **74**

10. INTERNET IZVORI **76**

11. POPIS SLIKA **78**

1. UVOD

Kroz literaturu, Francuska revolucija smatra se najpoznatijom i najjačom revolucijom u povijesti. O Francuskoj revoluciji vode se različite polemike, do najsitnijih detalja koji su ju obilježili. Kroz ovaj diplomski rad revolucija je promatrana sa strane najpoznatijih oratora koji su je obilježili sa svojim govorima. Na samom početku ovog rada u kratkim crtama objasnit ću sam pojam revolucije te njezine neke aspekte bitne za ovaj diplomski rad. Kako bi revolucija uopće započela dovoljno je da društveno nezadovoljstvo eskalira na bilo koji način. Kada je masa nezadovoljna bitno je da ju preuzme i vodi neki pojedinac kojem je stalo do mase ili samo želi progurati svoje ideje. Kako bi uspjeli u provođenju svojih ideja, vođa mase, trebao bi se uspješno koristiti retorikom kojom okuplja nezadovoljnu masu. Uz pomoć retorike nastali su najpoznatiji revolucionarni govori koji su mijenjali smjer povijesti.

Francuska revolucija započinje rušenjem apsolutizma, nastavlja se uspostavom Napoleonove diktature i kasnije Carstva, prolazi preko mnogih zapreka te je mijenjala više lica. Revolucionari, pojedinci, koji su željno htjeli promjenu koristili su se raznim sredstvima kako bi doprijeli do pojedinca tj. kako bi okupili narod oko svojih ideja. Svoje ideje iznosili su pomoću javnih govora, tiskanja novina i pamfleta, u kulturnim krugovima poput kazališta te putem pjevanja. Osim toga, Francuz se odlikuje misterioznom sposobnosti, da od svega bio to Bog, ljubav, sloboda, slava, svakidašnjica pa i revolucionarno doba prikaže kao impozantno remek djelo.

Kao odgovor na širenje ideja oko promjene starog režima, započela je i uporaba cenzure, koja je još više rasplamsala započeto revolucionarno stanje. Da bi se provodila što uspješnije organizirani su posebni ogranci vladajućih čija je zadaća bila nadzirati aktiviste te njihova javna iznošenja stavova. No, upravo cenzura i razne zabrane, zaslužne su za buđenje svijesti, uspavalog naroda. Francuska revolucija velika je upravo po tome, što je uspjela probuditi narod, unatoč mnogim preprekama koje su dugi niz godina vladale njome.

2. Revolucija

„*Korjenit globalni društveni prevrat koji nastaje kao posljedica dugotrajna nagomilavanja suprotnosti u temeljima društva, a očituje se naglim oslobođenjem potiskivanih društvenih snaga, koje zbacuju stare odnose i ostvaruju uvjete za nove oblike društvenih, političkih i ekonomskih odnosa.“*[1] Razni teoretičari društvenih odnosa, filozofi, umjetnici, znanstvenici, definirali su pojam revolucije, njezin dublji smisao te djelovanje na društvo. Svaka od definicija revolucije, iako se razlikuje od znanstvenika do znanstvenika, u srži je značila samo jedno a to je promjena. Među najpoznatijima isticao se Karl Marx[2]. On je smatrao da su tek s pojavom radničke klase nastale prilike da se fenomen revolucije sagleda cjelovito kao jasno diferenciran fragment u povijesnoj transformaciji čovječanstva. Pojam revolucije kod Marxa objašnjava se kroz dva aspekta. Riječ je o političkoj revoluciji s jedne strane i socijalnoj revoluciji s druge strane, u njihovom jedinstvu riječ je o socijalističkoj revoluciji. Dok su druge revolucije dovele do smjenjivanja jednog oblika eksploatacije drugim, socijalistička revolucija, prema Marxu, kao glavni cilj ima takvu realnu humanizaciju međuljudskih odnosa koja je bitan preduvjet okončanja svake eksploatacije. Jedan o bitnih segmenata revolucije jest prijelaz iz jedne klasne formacije u drugu tj. da određena klasa zamjenjuje drugu u državnoj vlasti. Treba imati na umu da su se sve revolucije, koje su donijele velike promjene u društvu i samoj državi započele ili završile sa oružanim sukobom. Na tu pretpostavku ukazuje John Dunn[3], profesor političke teorije i humanističke znanosti na King College-u na Cambridgu, koji ističe da revoluciju treba razlikovati od oružanih sukoba. Za smaknuća i oružane sukobe, u knjizi Fundamentalizam, sektaštvo i revolucija, autor kaže sljedeće: „*Promjene su obično bile nasilne – no nasilje koje u tim revolucijama nastaje nije tek od one vrste kakvu nalazimo u mnogim ustancima, bunama, dvorskim intrigama i postavljanju pravila u većini političkih režima. Karakteristika tog nasilja je ideološko opravdanje, koje seže gotovo do posvećenja. To se opravdanje često oslanja na pokušaj da se promjena simbola, osnova legitimacije i osnovnoga*

[1] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52629(10.4.2018.)

[2] Karla Marxa se u ovom kontekstu promatra kao filozofa, proučavatelja društvenih i gospodarskih pojavnosti tog doba i angažiranog ideologa za prava radništva

[3] John Dunn, *Modern Revolution*, (Cambridge: Cambridge University press, 1989.)

institucionalnog okvira režima poveže s novim vizijama političkog i društvenog poretka. Taj je spoj ono osobito u tim revolucijama.[4]*"*

Svako nezadovoljstvo u narodu, a pogotovo ako je tlačeno dulji period, rezultira sa revolucijom. Iz dugo nakupljenog gnjeva, tlačenog stanovništva, proizađe pobuna, koja u većini slučajeva završi oružanim sukobom. Bilo kako bilo, revolucija započinje iz pozitivnih primisli za promjenom no potrebne su i drastične mjere za provedbu iste.

U Europi su se prve građanske revolucije javile u XVI. i XVII. st. a potkraj XVIII. st. izbila je u Francuskoj građansko demokratska revolucija koja je imala velik odjek u cijelom svijetu. Revolucije koje su izbijale diljem Europe bile su različitog karaktera, neke za nacionalno ujedinjenje a neke za ostvarivanje osnovnih ljudskih prava. Iz povijesnih revolucija koje su bitno promijenile svijet može se zaključiti da su za njihove provedbe bili potrebni pojedinci koji su predstavljali i vodili masu koja se borila za svoja prava. Pojedinac tj. vođa mase, ima važnu ulogu. Kako će provoditi revoluciju ovisi samo o njemu. U najkraće crte vođa je jedan od glavnih inicijatora revolucije i značajan protagonist.

2.1 Vođe i provedba revolucije

„Čim se nađe na okupu izvjestan broj živih bića, bila to gomila ljudi ili čopor životinja, ona se instinktivno stavlja pod vlast jednog glavara.„[5] Da postane vođom prvo je potrebno istaknuti se u masi sa svojim karakternim osobinama te predstaviti rješenje problema koje sačinjavaju njegovi svjetonazori i fanatično držanje jedne doktrine. Ideja vođe, kojom se vodi kroz revoluciju, hipnotizira ga do te mjere da mu se svaka oprečna misao čini zabludom na bilo koji način. Oni ne poznaju granice i spremni su učiniti apsolutno sve, *osobni interesi, porodica, sve se to žrtvuje.*[6] Intenzivnost njihove vjere u svoje ideale, ključ je kojim okupljaju masu. Ljudi koji su dugo potlačeni gube vjeru u ustaljeni sustav, te se instinktivno obraćaju

[4] Shmuel N. Eisenstadt, *Fudamentalizam, sektaštvo i revolucija* ,(Politička kultura, nakladno-istraživački zavod, Zagreb, 2004.), str. 38.

[5] Gustave Le Bon, *Psihologija gomila*, (Biblioteka Globus, Zagreb, 1989.), str.113.

[6] Vidi; Isto 5, str. 114.

prema onome koji ima vjeru i koja je čvrsta. Stvarati vjeru, da li ona bila religijska, politička ili socijalna, te tu istu znati pretvoriti u djelo, to je glavna uloga velikih vođa.

U svakoj značajnijoj revoluciji prepoznajemo glavne aktere, pojedince istaknute kao vođe koji su se našli u toj poziciji zahvaljujući svojoj karizmi, kojom su ovladali situacijom, ujedinili veliki broj ljudi oko zajedničke misije. Primjerice Maximilian Robespierre – Francuska revolucija, Bela Kun – mađarska revolucija, Martin Luther King – vođa borbe za prava američkih crnaca, pojedinci koji su promijenili smjer povijesti ili ukinuli stara vjerovanja, svatko na svoj jedinstven način. Svojim pisanim djelima, javnim istupanjima, i poznatim govorima te političkom moći ti su ljudi ostvarili veliki utjecaj na pobornike revolucije i preuzeli kontrolu postali su glavni stratezi u daljnjim političkim manevrima. Karakteri takvih ličnosti su dakako različiti, ali postoje određene osobine koje svako vodstvo mora posjedovati kako bi zbilja bilo dosljedno i dostojno pa tako *„vodstvo mora posjedovati vještine u kritičnim trenucima: najvažnije su vještine agitacije, nasilja i administracije....Govorništvo, kitnjavost, akutna presuda... i odlučnost su prijeko potrebne.“* [7] Kako bi privukli masu, revolucionarne vođe, znali su svoju vjeru oblikovati riječima, retorika - umijeće uvjeravanja je najjači alat u vrijeme revolucija.

Kada dođe do trenutka da ideja prodre do mase postupci su vođa različiti. *„ Oni se uglavnom utiču trima, vrlo jasnim postupcima: tvrđenju, ponavljanju i zarazi. Čisto i jednostavno tvrđenje bez ikakvog rezoniranja i dokaza jedno je od najsigurnijih sredstava da neka ideja prodre u duh gomile. Tvrđenje međutim ima pravu vrijednost samo pod uvjetom da se uporno ponavlja i po mogućnosti istim riječima. Kada je neka tvrdnja dovoljno puta ponavljana i ako je ponavljane jednodušno, nastaje ono što se naziva strujom mišljenja, i sad djeluje snažni mehanizam zaraze.*[8]*“*

[7] Alfred de Grazia, *Political Behaviour,* (New York: Free Press, 1962.), str. 283.

[8] Gustave Le Bon, *Psihologija gomila,* (Biblioteka Globus, Zagreb, 1989.), str.120.

2.2 Retorika

„Retorika vještina slikovita i uvjerljiva usmena ili pismena izražavanja; temeljna načela pisanja retorskih sastava ili javnih govorničkih nastupa.“[9]

U rječniku Bratoljuba Klaića, pod pojmom retorizam (grč. rhetor govornik), navodi da je to način govorničkog izražavanja i izlaganja; u prijezirnom smislu; prenemaganje u govoru, slatkorječivost, razmetanje riječima. Retorika se uči, proučava još od antičkog doba. U filozofskim krugovima nastala su dva osnovna pravca; jednom je pravcu svrha da đake pouči kako bi bili što uspješniji u svom uvjeravanju bez obzira na istinu, a drugome je istina bila glavni cilj i ideal retoričke nastave. Učili su da u govoru treba dakle razlikovati dva aspekta: Što govoriti i kako govoriti. Kvintilijan, najznačajniji učitelj govorništva, naglasak je stavljao na govornu izvedbu, *u odgoju idealnog govornika prvi i bitni uslov za to je da on mora biti pošten i čestit čovjek. zato mi od njega ne tražimo samo izuzetne govorničke sposobnosti nego i sve odlike dobrog karaktera.*[10] Dok Sokrat i Platon na umijeće govora gledaju ko na neku rutinu koja nema ništa sa umijećem, smatrajući je pukom vještinom koja se stječe iskustvom, Aristotel odlučno odbacuje takve teze*:“Retorika je korisna jer je istinito i pravedno po svojoj naravi jače od svojih suprotnosti, a ako odluke ne nastaju na osnovu onoga što priliči, onda istinito i pravedno nadjačavaju njihove suprotnosti, a to zaslužuje prijekor. Kad bismo, štoviše, u razgovoru s nekim ljudima raspolagali i najegzaktnijim znanjem, ne bismo ih mogli lako uvjeriti, ako bismo naš govor zasnivali na tom znanju, jer znanstveni govor pripada podučavanju, a to je pred masom neizvedivo. Ovdje se, naime, metode uvjeravanja i argumenti moraju nužno zasnivati na općepoznatim stavovima.“*[11]

Klasični svijet može nam i dan danas služiti kao hvalevrijedan primjer o mogućnosti uporabe govorničkog umijeća u javnom životu, za poboljšanje sveukupne debate i kao oslonac za promicanje istine ili barem uvjeravanja u ispravnost vlastitih stavova. Demosten, grčki govornik i državnik, pravi je primjer koliko je važno znati retoriku. Kada je ostao bez oca, znatnim

[9] http://www.hrleksikon.info/definicija/retorika.html(12.04.2018.)

[10] Miroslav Beker, *Kratka povijest antičke retorike*, (Artresor, Zagreb, 1997.), str. 6.

[11] Aristotel, *Retorika* (Naprijed, Zagreb, 1989.), str. 4.

imetkom upravljali su skrbnici do njegove punoljetnosti, ali tako da od svega na kraju nije preostalo ništa. Kad je postao punoljetan, odlučio je parničenjem povratiti razgrabljeno. *Prema antičkim izvorima, upravo ga je želja da na sudu osveti tu nepravdu potaknula da se posveti govorništvu, iako je bio krhke tjelesne građe, nejaka glasa i imao izrazitu govornu manu. Retoričku poduku dobio je od Izeje, nadahnjivao se djelima Platona, Izokrata i Tukidida.*[12] Uz savjete učitelja prošao je teške vježbe za usavršavanje, no uspio je dobiti sudski proces i povratiti većim dijelom svoj imetak. Za to mu je uvelike pomogla retorika. Nakon toga on se i dalje izdržavao pišući govore za druge, a usto je spašavao Atenu od opasnog Filipa Makedonskog. *Demosten je tako sjajno govorio da je sam Filip Makedonski - protiv koga su govori bili upućeni, rekao jednom čitajući ih; Sreća da nisam bio prisutan, inače bih, čini mi se sam protiv sebe navalio.*[13]Kroz sva povijesna razdoblja retorika je bila najviše učena, no i dalje se vodila polemika da li govoriti istinu ili uljepšavati istinu. Retorika je u srednjem vijeku i renesansi bila važan dio naobrazbe među imućnijim članovima društva i tek je u romantizmu dovedena u pitanje. Romantičari su naime isticali iskrenost i individualni izraz, a protiv naprijed utvrđenih pravila od čega se retorika upravo sastojala. Tijekom određenih povijesnih razdoblja retorika je dobila negativnu konotaciju. Platon za to krivi sofiste optužujući ih za manipulacije, nemoralnost i pristranost. Glavni je cilj retorike da uvjeri slušatelja, a da bi se to postiglo često puta nije bitna istina, nego vjerojatnost. Retorici su štetu svakako nanijele i mnoge ozloglašene osobe koje su tijekom stoljeća svojim govorničkim umijećem manipulirale masama, širile mržnju, netrpeljivost, netoleranciju i izazivale ratove. Uz retoriku u antičkoj grčkoj javlja se i pojam demagogija. U staroj grčkoj demagog je bio pučki govornik koji je nastupao kao predstavnik naroda. *U suvremenom značenju demagogija je politika temeljena na korištenju emotivnih i iracionalnih metoda radi pridobivanja onih kojim se vlada i prihvaćanja neizvedivih i lažnih programa, a krajnji je cilj stjecanje ili zadržavanje privilegija.* [14] Borbu protiv demagogije predvodi publika - obrazovana, kritična publika.

[12] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14535 (12.04.2018.)

[13] Dr. Đuro Gračanin, *Temelji govorništva,* (Zrinski, Zagreb, 1986.), str. 9.

[14] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14455 (12.04. 2018.)

Veliki povijesni prevrati ne mogu se uspješno izvesti bez podrške velike retorike uz dodatno korištenje demagogije. To nije moglo ni američko osamostaljenje, ni Francuska revolucija, ni Oktobarska revolucija.

Iako se retorika koristila u skoro svim sferama društvenog života, za ovaj diplomski važna je iz aspekta kao umijeće govora za buđenje mase, kolektivne svijesti te kontrolu mase.

2.3 Revolucionarni govori

Od vremena antičke Grčke i razvoja demokracije do danas, društvo se mijenja i razvija zahvaljujući čovjekovoj sposobnosti komunikacije. *Kvintilijan je rekao da je veličanstvo govora najljepši dar, što su ga besmrtni bogovi mogli dati čovjeku.*[15] Oratori kroz povijest su svoj utjecaj i pojavljivanje u javnosti koristili kroz govore koji su inspirirali i ujedinili ljude tijekom teških vremena. *Što dobar govornik mora znati? Mora znati koristiti pravi argument na određeni protuargument, pravu figuru na pravome mjestu, mora znati kako govor započeti, a kako završiti, mora znati kako zainteresirati publiku i kako je uvjeriti. Također, mora znati kako sebe što bolje govorom predstaviti, kako pokazati stručnost, ali i osobnost, odlučnost, pa i duhovitost. Dobar govor nije improvizacija, nego rezultat rada, učenja i vježbe.*[16] Potrebna je kombinacija visokog intelekta i karizme da se probudi masa ljudi koja dulje vrijeme živi u magli. Kako bi se uspjelo sve to ujediniti potrebni su sati i dani učenja izlaganja govora. *Winston Churchill*[17] *jednom je prigodom na pitanje koliko mu treba za pripremu govora odgovorio kako mu za kraći govor treba duža priprema, odnosno za govor od dvije minute treba se pripremati tri tjedna, za govor od trideset minuta jedan dan, a za govor od sat vremena, može započeti odmah, bez pripreme.*[18] Govornik u govor od dvije minute treba znati upakirati sve odlike dobrog govora a pri tome da probudi reakcije kod slušatelja.

[15] Dr. Đuro Gračanin, *Temelji govorništva, (*Zrinski, Zagreb, 1986.), str. 9.

[16] Gabrijela Kišiček, Davor Stanković, *Retorika i društvo, (*Naklada Slap, Zagreb, 2014.), str. 9.

[17] Winston Churchill-britanski političar,državnik, pisac i borbeni imperijalist,najpoznatiji kao premijer Velike Britanije tijekom Drugog svjetskog rata. Smatra ga se jednom od vodećih figura XX.st., zapamćen po inspiracijskim govorima kojima je Veliku Britaniju odveo u pobjedu tijekom Drugog Svjetskog rata

[18] Gabrijela Kišiček, Davor Stanković, *Retorika i društvo,* (Naklada Slap, Zagreb, 2014.), str. 39.

Najbolji govornici su se istakli tijekom najtežih razdoblja društva sa snažnim i osvještavajućim riječima, dajući naglasak na izazove i prijetnje svoga vremena. Veliki je govornik onaj koji jednostavno zabavlja, onaj koji nadahnjuje pojedince i unatoč svojim naizgled različitim interesima, da djeluje na jedinstven način prema vrijednom cilju.

Javno govorenje i snaga uvjeravanja je jedna od najvažnijih vještina kojim se političar koristi. Problematika retorike kod mnogih filozofa upravo je govorničko uvjeravanje. Ispravan način uvjeravanja jest kad se pridobije čovjekov um, njegova volja te osjećaji. Dobar govornik je onaj koji uspije od ta tri elementa isplesti mrežu uvjeravanja. Kako bi uvjeravanje imalo veću snagu i poseban zamah, oratori se služe amplifikacijom. Po leksikografskom zavodu Miroslav Krleža, *amplifikacija je retorička figura, uobičajena u govoru epici i drami, u kojoj se kakvom usporedbom potkrepljuje izražajna snaga i ističe slikovitost iskaza*.[19] Aristotel u svojoj knjizi Retorika, za uvjerljivost smatra da se *postiže čvrstim karakterom tada kad je govor takav da oratora čini dostojnim povjerenja, jer mi najradije i najspremnije poklanjamo povjerenje čestitim ljudima, naročito onda kad je riječ o stvarima koje nisu jasne i u koje se može sumnjati. Govornikov karakter je najdjelotvornije sredstvo uvjeravanja.*[20] Uvjerljiv govor ne samo da će emotivno ganuti publiku, te eventualno promijeniti njihova stajališta, već će od njih učiniti potencijalne glasače. Veliki govor ne obuhvaća samo istinu o vremenu u kojem je nastao nego može obuhvatiti i veliku laž. O trikovima kojima se služe oratori pisao je i poznati njemački filozof Arthur Schopenhauer u svojoj knjizi *"38 trikova kako uvijek biti u pravu".* U tom djelu piše o eristici, tj o vještini prepiranja i o različitim trikovima kojima se ljudi služe da bi u prepirkama pobijedili, tj. uvjerili.

Iako se predstavljali u dobronamjernom svijetlu mnogi govori su puni prezira kojim su zamračili obzore slobodna svijeta. Mnogi govori odišu zlobom jer njihove lijepe, filantropske riječi mogu zamaskirati i izopačiti onoliko koliko mogu otkriti i prosvijetliti. Neki govori su orvelovski, neki su neistiniti, neki su puni mržnje, a neke možemo tek danas prosuditi, promatrajući ih s povijesne distance. Oholost i cinizam su također lijepo zapakirani, tako da narod ne primijeti. Govori

[19] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2361 (13.04. 2018.)

[20] Aristotel, *Retorika,* (Naprijed, Zagreb, 1989.), str. 13.

Adolfa Hitlera otkrivaju virtuoznost političkog sumnjivca, nacionalnog glumca i sastavljača govora, te su puni ciničnim i okrutnim lažima. Za razliku od Hitlera, Staljin svoje govore izlaže jednostavnošću.

Svaki govor je popraćen uvodom kojim su objašnjene njegove povijesne okolnosti i utjecaj na trenutačne događaje, kao i one koji slijede. Sa uvodom govornik budi narod. *Početak je,* rekao je Aristotel, *više od polovice svega.*[21] Prve riječi u govoru su najvažnije, sa tim riječima govornik slušatelje približava istoj struji misli i osjećaja te ih vodi prema cilju kojeg je odabrao.

Za govor nije bitna samo retorika već i govor tijela. *Nema nikakve sumnje, da su govorniku potrebna neka lična svojstva, koja će njegovoj riječi dati snagu i uvjerljivost izvan i iznad onoga, što ih pruža sama argumentacija.*[22] Čovjek može vrlo teško, ili možda uopće ne može, kontrolirati sve poruke koje njegovo tijelo signalizira. Ono odaje naše namjere i onda kada nešto želimo sakriti, prešutjeti ili slagati. Stavom i izgledom treba što je više moguće prezentirati sabranost, budnost, djelotvornost, umjerenost, sigurnost a ne pokušavati privlačiti atipičnošću.

Govorniku je uvjeravanje i pridobivanje slušatelja te predstavljanje svojih promišljanja i sudova, između ostalog, njihov krajnji cilj i namjera. Važno je da revolucionarnim govorom probudi osjećaje slušatelja, jer su takvi neophodni za donošenje odluka. Govornikova zadaća je da zna probuditi osjećaje i strasti a isto tako ih i ugasiti. No, kako bi ih znao izazvati i probuditi to proizlazi iz karaktera samog govornika. Govor nam daje sliku govornika, on ga pokazuje kao osobu i u konačnici pokazuje njegove krajnje namjere.

[21] Dr. Đuro Gračanin, *Temelji govorništva* (Zrinski, Zagreb, 1986.), str.106.

[22] Vidi; isto 21., str.31.

3. Francuska revolucija

Francuska revolucija u povijesti može se gledati kao jedna od najznačajnijih revolucija koja je donijela velike promjene za svoje građane a i cijelu Europu. Ugledni znanstvenici, filozofi, književnici potanko su analizirali uzroke i posljedice, te je tako Eric John Hobsbawm u svom djelu *Doba revolucije – Europa 1789-1848,* francusku revoluciju opisao kao izvanredan prolom političko–društvenih promjena koji je mnogo snažniji od dotadašnjih buržoaskih revolucija djelovao, ne samo u svojoj bližoj okolici nego i u daljnjim područjima europskog kontinenta.[23] Alexis de Tocqueville u svom djelu *Stari režim i revolucija* smatra da je veliki prevrat započeo u Francuskoj, no da se pripremao gotovo na cijelom europskom kontinentu. Također njenu specifičnost percipira kao radikalnu i brutalnu te da su ju pripremali najciviliziranije, a izvele najneukije i najneuljuđenije klase naroda. [24]

Do 1789. godine Francuska je, kao i veći dio Europe, bila organizirana prema zastarjelom društvenom sistemu koji svoje korijene vuče još iz Srednjeg vijeka. Tijekom tzv. ancien regime ili starog režima svi stanovnici bili su podijeljeni u tri društvena staleža. Prvi stalež činilo je svećenstvo, Drugi stalež plemstvo, a Treći stalež popunjavali su svi ostali slobodni stanovnici Francuske.

Nezadovoljstvo francuskog naroda bila je dosta česta pojava, tako da raspoloženje naroda nije zabrinjavalo francusku društvenu elitu. Doduše bili su svjesni da se Francuska nalazi u priličnoj financijskoj krizi, ali mislili su da će nova financijska reforma riješiti nagomilane probleme, što će umiriti i nezadovoljstvo ljudi. Francuskoj je prijetio bankrot. Javni dug a za njime i financijska kriza glavni su pokretači buđenja mase i burnih rasprava na sjednicama. *Na sjednici*

[23] Eric Hobsbawm, *Doba revolucije – Europa 1789-1848* , (Školska knjiga, Zagreb, 1989.), str.54.

[24] Alexis de Tocqueville, *Stari režim i revolucija,* (Politička kultura, Zagreb, 1994.), str.23.

Narodne skupštine 26. rujna 1789. raspravljalo se o projektu baruna Neckera[25] *– posebnom domovinskom porezu u visini četvrtine godišnjeg prihoda. Prijedlog je izazvao negodovanje i burnu raspravu.*[26] Uz baruna Neckera i njegov prijedlog stao je Honore Gabriel Riqueti, grof Mirabeau.[27] Grof sa svojim govorom 26. rujna 1789. godine izazvao je burne ovacije, te je sa svojom govorničkom vještinom pridobio zastupnike. Ogorčen kolebljivošću i uskogrudnošću zastupnika, grof Mirabeau započinje svoj govor: *„Pred nama je bankrot, a vi – još zasjedate. Poslije tolikih burnih rasprava, ne bi li bilo primjerenije da rješavanje svedem na nekoliko vrlo običnih pitanja? Izvolite mi, gospodo, odgovoriti: zar vam nije ministar financija predočio očajnu sliku našeg stanja? Ne reče li vam on da svaki trenutak odgađanja znači sve veću i veću opasnost te da nas jedan dan, jedan sat, jedan trenutak može odvesti u katastrofu?....Ne smatram ni ja mjere koje predlaže g. Necker neosporno najboljima, ali samo nebo me čuva u ovome času da svoje prijedloge ne ističem pred njegovim…Moramo, dakle, ostati pri prijedlogu g. Neckera. No, imamo li mi vremena da ga ispitujemo; da njegove postavke proučavamo; da njegove brojke provjeravamo? Ne, ne, ne, i po tisuću puta ne! Beznačajna pitanja, slučajne primjedbe neiskrena cjepidlačenja – eto to je sve što u ovom trenutku možemo učiniti. I što ćemo postići tim suvišnim razgovorima? Propustit ćemo presudni trenutak, i to samo zato da bismo razvijali svoju ambiciju, tražeći bilo kake promjene u cjelini koju nismo čak ni dovoljno shvatili. K tome ćemo svojim neumjesnim uplitanjem umanjiti utjecaj ministra, koji jest i mora biti veći od našeg.“*[28]

---

[25] Jacques Necker, francuski bankar i političar švicarskog podrijetla. Došao je 1747. u Pariz, gdje je postao uspješan bankar. Godine 1776. imenovan je glavnim upraviteljem kraljevske blagajne. Pošto je 1781. objavio *Izvješće kralju*, u kojem je iznio financijsko stanje zemlje i rasipništvo dvora, morao je napustiti položaj. Na mjesto ministra financija vratio se 1788., ali je 11. srpnja 1789. ponovno morao odstupiti, što je, tri dana nakon toga, bio jedan od povoda za napad na Bastilleu i početak Francuske revolucije. Kao predstavnik krupnoga financijskoga kapitala kritizirao je rastrošnost i stil vladanja dvora, što mu je osiguralo znatnu popularnost među protivnicima
monarhije. – preuzeto sa www.enciklopedija.hr

[26] Ivan Zadro, *Glasoviti govori* (Naklada Zadro, Zagreb, 1999.), str. 81.

[27] Honore Gabriel Riqueti de Mirabeau, grof, francuski političar i publicist. Stekao je popularnost svojim napadima na aristokratske povlastice pa su ga u Opće staleže izabrali građani Aix – en – Provencea (kao zastupnika Trećeg staleža). Ističući se velikim znanjem i izvanrednom govorničkom vještinom, Mirabeau je postao vodeći predstavnik Trećeg staleža, a poslije i Narodne ustavotvorne skupštine. Zauzimao se za potpunu vjersku toleranciju, slobodu misli i jednakost pred zakonom, a surađivao je i u konačnom oblikovanju Deklaracije o pravima čovjeka i građanina. – preuzeto sa www.enciklopedija.hr

[28] Ivan Zadro, *Glasoviti govori* (Naklada Zadro, Zagreb, 1999.), str.81.,82.

Mirabeau ističe da osim prijetnje bankrota, problem stvara i vrijeme kojeg je sve manje te su potrebna brza rješenja prije nego revolucija poprimi sve veći opseg. Da francuska stoji loše na financijskom planu znalo se i u Velikoj Britaniji. Britanski političar, prvi ministar vanjskih poslova u britanskoj povijesti, borac za mir i nenadmašan govornik, Charles James Fox, za Francusku revoluciju tj. o ekonomskom stanju Francuske 1789. godine kazao je sljedeće; „*Što? Zar poslije sedam godina najtežeg i najužasnijega klanja koje je ova zemlja zapamtila nama treba iznositi financijske i računske pretpostavke o iscrpljenosti neprijatelja kao nagradu za nadu i povjerenje? Gospode Bože! Zar nam nije prije pet godina rečeno da se Francuska nalazi ne na rubu, već u bezdanu financijskog sloma i stečaja? Zar nam se nije kao nepobitan dokaz protiv zaključivanja primirja iznosilo to da Francuska neće moći izdržati novu ratnu kampanju; financije; da bismo mi, pristajući na mir, Francuskoj pružili priliku da ponovno ugrozi našu budućnost, i da nama ne preostaje ništa doli da ustrajemo još malo, jer bez toga nećemo biti pošteđeni posljedica francuskih ambicija i francuskog jakobinstva?"*[29]

Na strani opozicije u Francuskoj revoluciji spominje se Fenelon – francuski pedagoški pisac i teolog. Fenelon je zagovarao ideju mirotvorstva, snošljivosti i opće zakonitosti, osuđuje despotizam, traži ograničenje apsolutne monarhije putem narodnog predstavništva i ističe značenje poljoprivrede kao temelja nacionalnog gospodarstva. „*On nije bio niti inovativni reformator niti otkrivač novih istina; ali kao jedinstveni, neovisni i najinteligentniji svjedok, on je prvi prozreo grandioznu hipokriziju dvora i shvatio da je Francuska na putu u propast. Pobuna na području svijesti započela je s njime, mnogo prije negoli su u stvarnosti monarhiju zasjenili oblaci…Fenelon je želio da se Francuska odrekne pobjeda koje je stekla lošim sredstvima, pobjeda zbog kojih je bila toliko ponosna…Po njegovom sudu, moć je otrov, a kako su kraljevi gotovo uvijek loši, oni ne bi smjeli vladati već samo provoditi zakone. Jer oznaka je barbara da se podčinjavaju presedanima i običajima."*[30]

Kakvo je točno stanje društva bilo u Francuskoj za vrijeme revolucije, možemo pobliže percipirati iz dopisivanja autora Edmunda Burke-a i jednog mladog gospodina iz Pariza;

---

[29] Vidi: isto 28., str. 89.

[30] John Emerich Edward Dalberg Acton, *Povijest slobode* (Kruzak, Zagreb, 1999.), str.64., 65.

„Uzmemo li sve okolnosti zajedno, francuska revolucija je nešto najzačudnije što se dosad dogodilo u svijetu. U mnogom slučaju, najdivnije stvari stvorene s pomoću najapsurdnijih i najbesmislenijih, na najsmješniji način, te očito pomoću najpodlijih sredstava. Sve se čini iščašenim iz prirode u tom čudnovatom kaosu nepostojanosti i divljaštva, sve vrste zločina miješaju se sa svakovrsnom ludošću. Motreći taj čudovišni, tragikomični prizor, nužno se javljaju najprotivnije strasti, a ponekad se i miješaju u umu: izmjenjuju se prezir i gađenje, smijeh i suze, poruga i užas.[31]

Povjesničari novog i starog doba, vodili su polemiku oko razmjera Francuske revolucije, zašto se upravo ta revolucija uzima za revoluciju koja je uvela promjene ne samo u svojoj državi već i šire. Iako su prethodne revolucije, poput Engleske te Sjedinjene Američke Države, vodile slične političke preobrazbe, nisu ostavile takav utisak kao Francuska revolucija. Odgovor na takvo razmatranje bi glasio: da bi se neko zbivanje prihvatilo kao presudno povijesno zbivanje, nužno je da sadrži istinsku dubinu, temeljitost i sveoubuhvatnost istinski novog, povijesnog zbivanja, što pretpostavlja odgovarajuću (povijesnu političku, idejnu i općesocijalnu) zrelu pripravu, i da je povijesno utjecajno, da ima neposredan utjecaj na šira kontinentalna i svjetska zbivanja.[32]

3.1 Uzroci izbijanja francuske revolucije

Tumačenje uzroka izbijanja Francuske revolucije jedna je od osnovnih kontroverzija koja dijeli njene historičare. Mnogi povjesničari, francuski intelektualci, bavili su se pitanjem uzroka Francuske revolucije.

Jedan od teoretičara bio je i francuski svećenik Barruel koji je u svom djelu „Memoirs of the history of Jacobinism and freemasonry“ francusku revoluciju okarakterizirao kao plod široke

[31] Edmund Burke, *Razmišljanja o Francuskoj revoluciji* (Politička kultura, Zagreb, 1993.), str. 13.

[32] Eduard Kale, *Francuska revolucija i novo doba, Politička misao, vol. XXVI. (1989.)*

smišljene urote protiv religije, monarhije, političkog reda i osnova društva, a njeni nosioci bili su filozofi „stoljeća svjetlosti“ i *slobodni zidari*.[33]

Dok su se svi bavili političkim uzrocima i teorijama zavjere samo se nekolicina bavila pitanjima društvene promjene i sukobima. Alexis de Tocqueville u svom djelu analizira društveno ekonomsko uređenje i socijalnu strukturu. Kao uzrok revolucije navodi osiromašenje plemstva i bogaćenje građanstva, a do toga je dovelo smanjenje udjela zemljišnog vlasništva koji je bio temelj za društveni i politički utjecaj. *Vidjeli smo da već znatno prije revolucije zemljišno vlasništvo nije više bilo osnovni izvor političke vlasti.*[34] O uzroku izbijanja Francuske revolucije govorio je i William Pitt mlađi, engleski političar, konzervativac i oštar protivnik Napoleona i Francuske revolucije. U svom govoru u Donjem domu 3. veljače 1800. godine, pod imenom „Grabežljivo oko Francuske revolucije“ rekao je sljedeće: „*Njezino temeljno načelo bilo je podmititi siromašne da se okrenu protiv bogatih. Predlagali bi im da u ruke novih vlasnika prenesu svu imovinu države, se pod krinkom jednakosti i kršeći sva načela pravde; praktična je svrha toga bila sva ta dobra prepustiti neograničenom grabežu i učiniti ih temeljem revolucionarnog sustava financiranja, sustava čija se učinkovitost povećavala usporedno s veličinom bijede i pustoši koju je proizveo.*[35]“

Stanje u Francuskoj je na svim područjima čekalo ikakvu reformaciju, potlačeno društvo je već dulje vrijeme tražilo izlaz, kulminacija revolucije bila je za očekivati. No, nije se očekivalo da će donijeti tolike promjene i to ne samo na francuskom području. Egon Friedell u svojoj knjizi *Kultura novog doba,* o uzrocima nastanka revolucije kaže sljedeće: „*Svaka revolucija ima svoje uzroke ali i povod, koji revolucionarni pokret stavlja u gibanje. Ta je shema prilično jednostavna*

[33] U leksikografskom zavodu Miroslav Krleža slobodno zidarstvo ili masonerija (dolazi od francuske riječi francs maçoneerie što znači slobodni zidar) definirano je kao razgranat, mističan, strogo hijerarhijski organiziran pokret nastao u prilikama liberalnog prosvjetiteljstva. U svojim se početcima nadovezuje na tradicije srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih zidarsko-klesarsko-graditeljskih cehova pa odatle i naziv. U Parizu svoju su ložu organizirali 1725 godine.

[34] A.de Tocqueville, *Stari režim i revolucija* (Politička kultura, Zagreb, 1992.), str. 51.

[35] Ivan Zadro, *Glasoviti govori* (Naklada Zadro, Zagreb, 1999.), str. 100.

i nepromjenjiva. Može se reći da revolucija nastaje, kad zataji vojska, a vojska će zatajiti, kada narod nema što jesti. To je, bez ikakve ideologije, neposredni povod svih revolucija.[36]*"*

Zbog velikih izdataka za izdržavanje dvora, visokog plemstva i troškova rata s Velikom Britanijom državni dug u 1789.godini povećao se na više od 45 mlrd. Franaka, a za njegovo pokriće ministar financija Charles Alexandre de Callone predlagao je novčano oporezivanje svih posjeda, čemu su se usprotivili parlament i plemstvo.[37]Faza krize koja je zaustavila brz ekonomski rast i prijašnji prosperitet, loša berba 1788.godine, nepovoljni klimatski uvjeti za poljoprivredu i život, sve su to uvjeti za buđenje ljudske svijesti i revolucionarne ideje. O polemici oko uzroka i posljedica Francuske revolucije, istraživao je Smiljko Sokol, u svojoj knjizi Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije, gdje uspoređuje stajalište Karla Marxa i Brune Bauera. Marx je isticao da je Francuska revolucija, bila velika klasna borba između građanske klase i nosilaca ancien régimea, dok je Bauer tvrdio da je bila idejna borba u korist slobode i jednakosti. O ishodu revolucije Bauer kaže da je *„poražena stoga jer ideje koje je razvijala nisu mogle prevladati stanje stvari koje je revolucija željela izmijeniti,dok Marx primjećuje da ideje same po sebi ništa ne mogu stvoriti ni izmijeniti u društvenim odnosima."*[38]

Mnoge revolucionarne ideje koje su preplavile francusku bile su političkog duha, no ona najvažnija društvu bila je sloboda. Pojam slobode u revolucionarnim govorima bio je dobro upakiran amplifikacijama. Francuski političar te jedan od najistaknutijih vođa Francuske revolucije, Pierre Vergniaud, u svom govoru 1793. godine skrenuo je pažnju na zamagljen pojam slobode; „*I tako, od zločina do oprosta, od oprosta do zločina, mnogi su građani dosegnuli točku u kojoj su im se izmiješale pobuna nezadovoljnika s velikim ustankom za slobodu, razbojničke provokacije vide kao provalu odvažnosti, a samo razbojništvo kao mjeru javne sigurnosti. Neprijatelji Republike učinili su veliki korak naprijed kad su uspjeli tako izobličiti razum i obezvrijediti pojmove o moralu…Plemstvo ih* (misleći na narod) *pokušava uništiti klevetama i*

[36] Egon Friedel, *Kultura novoga vremena* (Biblioteka Antibarbarus, Zagreb 1997.), str. 363.

[37] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20397 (14.04.2018.)

[38] Smiljko Sokol, *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja francuske revolucije* (Globus, Zagreb, 1989.), str. 13.

objedama. Proganja ih podlim potkazivanjima, prijevarama, mahnitim izvikivanjem sramotnih laži na njihov račun, a katkad i držanjem besramnih govora na ovoj istoj tribini, na narodnim skupštinama, na javnim mjestima, svakoga dana, svakoga sata, svakoga časa. Gledamo kako pred nama nastaje neki čudan sustav slobode u kojem vam kažu: „Ti, doduše, jesi slobodan, ali o tom i tom pitanju političkog gospodarstva moraš misliti kao mi, ili ćemo te prepustiti osveti naroda. Ti, doduše, jesi slobodan, no ne pridružiš li nam se u optuživanju ljudi u čiju čestitost i inteligenciju mi sumnjamo, obilježit ćemo te posprdnim imenima i izručiti te osveti naroda.“…Ona (sloboda) *vam se često prikazuje pod amblemom dvaju tigrova koji razdiru jedan drugoga. Bolje bi vam bilo da je vidite pod najutješnijim mogućim amblemom, koji prikazuje dva složna brata u zagrljaju.*[39]

3.2 Politički klubovi

U razdoblju Zakonodavne skupštine (1.X.1791.–20.IX.1792) stvarale su se prve političke stranke: umjereni fejani, radikalni jakobinci i kordeljeri, a većinu su imali predstavnici trgovačkog i industrijskog građanstva, poslije žirondinci. Najpoznatiji su bili jakobinci na čelu sa Maximilan Robespierre-om, pristalice republike, koji postaju glavni pokretači revolucionarnih ideja i žirodinci koji se zalažu za trgovačka i građanska prava. Članovi jakobinskog kluba bili su u većini slučajeva pripadnici srednjeg građanskog sloja, npr. odvjetnici i razni intelektualci. Na čelu sa Robespierrom tražili su od svih građana da se prema svojim mogućnostima uključe u obranu Francuske. O tome svjedoči letak kojim se narod poziva na obranu domovine.

[39] Ivan Zadro, *Glasoviti govori* (Naklada Zadro, Zagreb, 1999.), str. 86.,87.,88.

Slika br.1 Letak Maximiliana Robespierra

Izvor: https://www.diplomatie.gouv.fr/en/coming-to-france/france-facts/symbols-of-the-republic/article/liberty-equality-fraternity (25.6.2018.)

Prvobitni slogan Francuske revolucije je bio *Liberté, égalité, fraternité, ou la mort*, u prijevodu, *Sloboda, jednakost, bratstvo ili smrt.* No, ta krilatica nije svima značila isto. "*Protivnici revolucije tvrde, da je bratstvo (fraternité), prva od revolucionarnih krilatica pusta fraza, koja se*

ne može primijeniti u političkoj praksi, dok su ostale dvije krilatice, sloboda i jednakost (liberté, égalité) nespojive opreke. Jednakost – tvrde – uništava slobodu, a sloboda uništava jednakost. Smatramo li sve ljude jednakima davajući im prema tome ista prava i dužnosti, namećemo im istu istu životnu formu, te oni više nisu slobodni. A mogu li nesputano razvijati svoje različite individualnosti, nisu i ne mogu biti jednaki.[40]

Pjevajući revolucionarne pjesme, Jakobinci su odlazili u boj. Najpoznatija pjesma „Marseljeza", (fran.:La Marseillaise, u značenju Marsejska pjesma), današnja je himna francuske.

U trećoj fazi Francuske revolucije Jakobinci su proglasili republiku, zabranili djelovanje katoličke crkve, proveli diktaturu i krvavi teror (giljotina), a na kraju su izgubili potporu naroda. U svom naumu da provedu revolucionarne ideje nisu sprezali od radikalnih poteza i terora. „*Koja je, dakle, bila prava narav jakobinizma? Je li to bilo išta drugo osim onoga što sam već kazao: neutaživa potreba za širenjem teritorija i nezasitan nagon za rušenjem, usmjeren prema svim građanskim i vjerskim institucijama u svakoj zemlji.* "[41]

Žirondinci su uglavnom bili bogati sloj. U svojim političkim željama bili su umjereniji od Jakobinaca te su smatrali da je donošenjem ustava 1791. godine došao kraj revoluciji i do pretvorbe Francuske u ustavnu monarhiju, u kojoj krupno građanstvo, kojem oni pripadaju, vode glavnu riječ. Zastupali su, uglavnom, interese trgovačkog i industrijskog građanstva, a protivili se općem pravu glasa. Vođa žirondinaca Jacques –Pierre Brissot također je smatrao da je vojni plan za širenje revolucije neizbježan te su tako žirondinci u početku bili i ratna stranka. Ulaskom u rat revolucija je dobila duh oružanog sukoba, koji se nastavio i nakon revolucije. Iz svake od tih većih političkih stranaka iznjedrile su frakcije koje su bile ili liberalnije ili radikalnije. U svojoj knjiziu *Hebertisti i bijesni,* Mile Joka ističe sljedeće frakcije; *Društvo prijatelja ustava* ili *Jakobinski klub* iz kojeg su se izdvojili monarhistički elementi i liberalno plemstvo te osnovali

[40] Egon Friedel, *Kultura novoga vremena* (Biblioteka Antibarbarus, Zagreb 1997.), str. 361.,362.

[41] Ivan Zadro, *Glasoviti govori* (Naklada Zadro, Zagreb, 1999.), str. 100.

svoj klub *Feuillants*[42], siromašni sloj je imao pristup ovom klubu. Zatim, *Društvo prijatelja prava čovjeka i građanina, Cordelierski klub*[43], osnovan sa ciljem da kritizira rad državnih organa i da čuva prava građana; članovi su bili iz svih društvenih slojeva.[44] Ovaj diplomski rad ne bavi se političkim pitanjima, uzrocima ili posljedicama francuske revolucije, već vođama koji su uspjeli pokrenuti mase sa svojim značajnim političkim govorima. Vođe koji su doveli do promjena sa inspiracijskim ili diktatorskim govorima kroz trnoviti put cenzure.

4. Govori u doba Francuske revolucije

Kako postati revolucionaran orator? Kako sa svojim riječima okupiti masu? Vjera i fanatizam za istom, daje riječima snagu koju masa upija. Gomila uvijek spremno sluša čovjeka jake volje, iako ponavljao neprestano nekoliko fraza, koje i sam baš ne razumije, no dovele bi do ostvarenja cilja i svih nada. Biografija oratora otkriva kako se svatko od njih našao na povijesnom raskrižju.

Događanja u Francuskoj revoluciji, bila su puka borba za opstanak, čin pojedinca koji je kadar okupiti veliki broj snažnih i obučenih ljudi i tako prevladati nad onim koji može okupiti puno manje snažnih i obučenih ljudi. Govori u to doba služe kao najbolji alat te se koriste za okupljanje nezadovoljnih ljudi, no s druge strane, riječi su postale državnim zločinom, veleizdajom. U sjednicama Konventa, govori su poprimili oblike malih kazališnih predstava, sa jednim do dva glumca. Robespierre, uvjeren o svojoj svemoći, dovikuje Konventu: „*Tko se usuđuje optužiti mene? A Louvet se diže sa svoga mjesta, koraca lagano prema Robespierru, jedan, dva, tri, četiri, koraka oštro ga gleda u lice i odvraća: „Ja! Ja, Robespierre, optužujem*

[42] Feuillants – politički klub krupnoga građanstva i liberalnog plemstva za vrijeme Francuske revolucije. Osnovali su ga umjereni jakobinci 16.VII. 1791. U Parizu. Nazvan po samostanu feuillantsa, St. Honoré, u Parizu. Odbili su potpisati peticiju o svrgavanju kralja i tražili da se zadrži konstitucionalna monarhija iz 1791.

[43] Klub Cordeliera - je jedan od popularnih klubova Francuske revolucije, osnovano 1790. godine kako bi spriječili zlouporabu moći i prekršaje prava čovjeka. Preuzeto-
"https://translate.googleusercontent.com/translate_c"

[44] Mile Joka, *Hebertisti i bijesni*, (Naprijed, Zagreb, 1958.), str. 6.,7.

tebe!“ Ili Danton, koji prije svoje smrti kliče:“O ljubljena ženo, dakle te moram samu ostaviti!“ Ali se smjesta prekida i veli „Fuj, Dantone! Ne budi slab, Dantone!“[45]

Govornici su često privlačili, ohrabrivali te katkad prestravljivali one koji su ih slušali. Ton govora mijenjao se ovisno o državnoj situaciji, no mnogi su govornici znali i dobro prikriti stvarnu sliku kako ne bi još više zastrašili nezadovoljan narod. Za svaki povijesni govor koji je donio promjene, bitno je protumačiti vrijeme u kojem je nastao, isto kao i biografiju samog govornika. Krizne situacije mnoge govornike, političke aktiviste, stavljaju pod pritisak, što dovodi do naglog preokreta u političkoj retorici ako parametri sugeriraju različite stavove javnosti. Neki govori kroz povijest ostavili su tako snažan utisak da se i dan danas citiraju dijelovi iz govora, jedan od takvih je i ; *Imam san* – Martina Luthera Kinga. Iako se na prvi pogled odnosi samo na problem Afroamerikanaca u Sjedinjenim Američkim Državama, poznati govor Kinga, održan 28. kolovoza 1963. godine u Washingtonu, može se vrlo lako primijeniti na cijelo čovječanstvo, pogotovo u današnje vrijeme, kada ratovi, nepravda i oduzimanje ljudskih sloboda ponovo uzimaju zamah. U istu kategoriju možemo i svrstati završni govor iz filma *Veliki Diktator* Charliea Chaplina, svojevrsna parodija na Adolfa Hitlera, gdje poziva čovječanstvo, vojsku i velike svjetske vođe da odlože oružje i vrate se onoj iskonskoj ljudskoj dobroti i ljubavi.

Od antičkih oratora koji su stvorili temelje modernom govorništvu, preko velikih vojskovođa i revolucionara, pa sve do današnjih motivatora, inspirativni govori imaj snagu pomicati planine, krotiti rijeke i mijenjati svijet.

4.1. Jean-Paul Marat

Francuski političar, liječnik, novinar i revolucionar, aktivni sudionik te jedna od svijetlih ličnosti Francuske revolucije. Rođen je 24. svibnja 1743. godine u Boudry-u u Švicarskoj, a preminuo 13. srpnja 1793. godine u Parizu u Francuskoj.[46] O njegovom mladenačkom životu se ne zna mnogo do 1789. godine kada je njegov život preuzela revolucija. Marat u svojoj autobiografiji za sebe kaže da ima osjetljivu dušu, vatrenu maštu, borbeni, iskreni i uporni karakter, duh i srce otvoreno za sve prekomjerne strasti. To su odlike revolucionarnog vođe.

[45] Egon Friedel, *Kultura novoga vremena* (Biblioteka Antibarbarus, Zagreb 1997.), str. 365.

[46] https://www.britannica.com/biography/Jean-Paul-Marat (15.04.2018.)

Napisao je nekoliko knjiga o znanstvenim i filozofskim temama; Esej o ljudskoj duši (1771), Filozofski esej o duši (1773), Lanci ropstva (1774). Iako je bio liječnik, temama svojih knjiga pristupao je filozofskim razmišljanjem tako da je polazio od Descartesa, Leibniza i Locka. Kao vođa najsiromašnijih i najrevolucionarnijih masa, on se posvetio borbi za oslobođenje čovjeka što je i iznio u svojoj knjizi *Lanci ropstva*. Zalaganjem za slobodu čovjeka u narodu, Marat je nosio nadimak *Ami du Peuple*[47] – narodni prijatelj, no u ostalim krugovima nije bio prihvaćen, stoga osim borbe za slobodu borio se sa mnogim kontrarevolucionarima te raznim podvalama i napadajima. Upravo zbog svoje jake revolucionarne volje i dosljednosti nailazio je na protivnike. „*Okarakterizirali su ga kao čovjeka krvožednog, koji iz ličnih pobuda traži žrtve za svoje demonske instinkte. Blatili su ga, falsificirali njegove riječi, falsificirali čak i pojedine brojeve njegova lista i izopačili njegove namjere.*"[48]Francuski historičar Alfred Bougeart odlučio je istražiti optužbe protiv Marata, ispitao je događaj za događajem i optužbu za optužbom te promijenio mišljenje o Maratu koje nije išlo u korist Maratovim protivnicima. Njegove mišljenje je slijedio i Engels te u svom djelu napisao *"Kad sam pročitao Bougeartovu knjigu o Maratu, našao sam da smo mi u mnogom pogledu nesvijesno podržavali veliki uzor pravog (ne onog koje su rojalisti izopačili) Ami du peuple i da se sva bjesomučna dreka i sve falsificiranje historije, zbog kojih je gotovo čitavo jedno stoljeće bio poznat samo potpuno unakaženi lik Marata, objašnjavaju jedino time, što je Marat nemilosrdno raskrinkao tadašnje idole, - Lafayetta, Baillya, i druge – i izobličavao ih kao već gotove izdajnike Revolucije, kao i time što je i on, kao i mi, smatrao da Revolucija nije okončana, već da je permanentna."*[49]Osim raznih optužaba nailazio je na probleme i kod izdavača njegovih knjiga. Kako je oštro kritizirao engleski parlament, engleski ministar potkupio je izdavače i novinare te zabranio promoviranje i izdavanja Maratovih članaka. Maratov cilj knjige Lanci ropstva bio je „*da im prikažem neprocjenjivost prednosti slobode, jednom riječju da u njihovu dušu ulijem svijetlu vatru koja je razgarala moju dušu.*"[50]Vodeći su pokušavali unazaditi bilo koji Maratov pokušaj za iznošenje

[47] Danton i Marat, Odabrani govori i članci, (Kultura, Zagreb, 1955.), str. 7.

[48] Vidi:Isto 47., str. 7.

[49] Karl Marx – Friedrih Engels, *Izabrana djela* (Kultura, Beograd, 1950.), str. 323.

[50] Danton i Marat, Odabrani govori i članci, (Kultura, Zagreb, 1955.), str. 15.

istine, stoga je dosta svog vremena proveo protestirajući. Za te poteškoće optuživao je filozofe i enciklopediste, no te optužbe bile su neopravdane. U svom petom govoru obraća se trećem staležu Francuske i progovara o problemu ograničenja istine: *„Nekoliko sakupljenih ljudi ne bi moglo bdjeti nad čitavim jednim carstvom ni biti obaviješteni o udarcima nanesenim zakonima, ako žalbe potlačenih ne dolaze do njih. A kako bi žalbe nesretnika, zastrašenih od svojih ugnjetača, dovedenih u bijedu, lišenih svakog oslonca ili zadržanih u zatvoru, dospjele do njih, ako ne preko ljudi dovoljno hrabrih i dovoljno plemenitih, da ih objave? Treba dakle da štampa bude slobodna, to je treći temeljni Zakon Kraljevstva. Ovdje čujem pomagače despotizma, šarlatizma i razuzdanih, kako se dižu protiv jednog Zakona, od kojeg strahuju. Da pobrkam njihovu viku, suprotstavit ću im samo jednu jednostavnu paralelu...U Francuskoj je štampa još sredstvo tlačenja u ruci moćnih ljudi, raznih Društava, samih cenzora i njihovih prijatelja. Zar se hoće uništiti osamljena osoba, nevješta, bez oslonca? Nju okleveću u kakvom pogrdnom spisu, potom joj sprečavaju da objavi svoje opravdanje, bilo stavljaju na kocku njezin ugled prema Štamparima i Novinarima, što se događa prilično često, bilo da se ona natjera da dangubi nakon odobrenja, koje joj se isprva odbija i koje joj se daje istom tada kad se već nije vrijeme da se svidi Javnosti, što se zbiva još češće. Stvar nemoguća u Engleskoj, gdje nevinost može uvijek natjerati, da se čuje njezin glas, gdje Zakoni uvijek suzbijaju tlačenje i gdje Javnost uvijek pristaje uza stvar potlačenih. Najposlije, Štampa u Francuskoj je oruđe zavođenja u ruci ljudi na položaju i sretnih spletkara....U Francuskoj je štampa toliko obeščašćena, da se čak i sami Cenzori laćaju nekog oružja da vrijeđaju svoje neprijatelje ili potpomažu svoje prijatelje.“*[51] Cenzura, ograničenje istine je veliki problem u revolucijama, ali je omiljena strategija vodećih diktatora. Opravdanje kojim su se oni koristili jest daje opasno dopustiti neograničenu slobodu, a opis opasnosti jest omogućavanje da se štampom ocrni političke kandidate, novinare ili govornike kao izdajice te da bi ju se koristilo u zle svrhe. Zloupotrebu štampe objašnjava na sljedeći način *„Ako ne treba strahovati ni od kakve zloupotrebe slobode štampe, kakve li se tek koristi mogu od toga očekivati? Čim je jednom uspostavljena, svaki će dobri građanin bdjeti nad ispunjavanjem Zakona i uzdržati u dužnosti ljude, koji imaju zadatak da ih vrše. A ako se oni krše? Svaki će hrabri čovjek zvoniti na uzbunu i podstaći javno gonjenje. Koliko ih sramotnih zloupotreba popravljenih, nepravednih sudova ispravljenih, kobnih planova oborenih! Ali koristi*

[51] Vidi; Isto 50., str.122.,123.

vezane za slobodu štampe ne ograničavaju se na to: ona će u isti mah uništiti sva zla, koja za sobom vuku kraljevski Cenzori, ti strojevi izmišljeni za gušenje krikova slobode protiv tiranije, za gušenje krikova nevinosti protiv tlačenja, razuma protiv fanatizma, zasluge protiv šarlatizma, strojeve izmišljene za sprečavanje duhova da se dignu, talenata da prodru i genija da razvije svoje snage."[52]

Marat je bio od onih govornika koji su vođeni osjećajima te se trudili da uspiju te osjećaje prenijeti na mase. Bio je svjestan da je najveći problem kod buđenja svijesti te anomalija društva, cenzura i ograničenje istine. U društvenom poretku drži da je najvažniji ugovor među članovima koji sačinjavaju jednaka prava, uzajamna korist i međusobna pomoć, a da temelji poretka moraju biti sloboda, pravda, mir, sloga i sreća. Dobrog vladara definira kao osobu koja treba biti na čast ljudskoj prirodi i da predstavlja božansku vlast, no on smatra da su svi gotovo neznalice, raskošni, oholi, odani ljenčarenju i užicima. Marat je zauzeo oštar stav prema kralju Luju XVI.,a koji je iznio u interesu naroda, te se time istaknuo i dobio titulu revolucionarnog vođe.

Kralju se obratio sa slijedećim riječima*: „Gospodine, to nisu žalbe, nego, zamjerke, koje ćemo podnijeti prijestolju, to nisu jadikovke nego glas srdžbe koji ćemo podići protiv krivaca naše bijede; mi nećemo izreći naše želje nego naše zahtjeve na osnovu prava čovjeka i građanina.*[53]*"*

U predrevolucionarno doba smatra se, da je najvažnije obratiti se narodu, te da narod ima jedini suverenitet birati narodne poslanike. Većina njegovih govora i djela, upućena je biračima od kojih ne samo da traži da izaberu delegate za Državnu staleže, već da se bore te da bojkotiraju poreze. Obračajući se biračima za skorašnje izbore, on kaže*: „Vi ste zauvijek izgubljeni, ako niste gotovi da odbijete svaki prijedlog u pitanju poreza i da odbijete svaku pomoć vladi, ako ova svečano ne prihvati osnovne zakone kraljevine. Ovu čvrstu gotovost vi morate nametnuti vašim predstavnicima kao neprekršivu dužnost; u tom smislu vi morate dati pravac, koji oni moraju da*

[52] Vidi; Isto 50., str. 124.

[53] Vidi; Isto 50., str. 33.

slijede; vi ih morate vezati zakletvom, savješću i čašću, i opozvati svakog podlaca onog trenutka kad to prekrši.[54] *“*

14. srpnja 1789. godine započeo je ustanak u Parizu. Napadom na Bastillu, simbol tlačenja, započela je Francuska Revolucija. Marat je bio prisutan te je pažljivo promatrao događaje koji su započeli. Sam taj početak opisao je u detalje; opisao je govor jednog oficira narodu koji je navijestio dolazak husara i njemačke konjice kao pomoć građanima. Smatrao je da je to zamka te je reagirao revolucionarno; *„Skočio sam s pločnika i projurio kroz gomilu sve do samih konja, zaustavio njihov trijumfalni put i pozvao oficira da naredi svojim vojnicima da siđu s konja, da predaju oružje, s tim da bi ga kasnije opet dobili iz ruku predstavnika domovine. Uzbuna koju sam podigao na sav glas utjecala je na komandanta građanske garde, a naročito je bila od efekta prijetnja da ću njega samog prijaviti.*[55] *“* Tom gestom Marat je doprinio uspjehu revolucije, te je od toga dana bio neprestano aktivan i budan u svim sferama Francuske i revolucije.

Maratove riječi i fraze odražavale bi se u govorima diktatora dvadesetog stoljeća, Hitlera ili Staljina. Nadahnuo je nacionalizam riječima poput „domovina“ i „sloboda“. Isprva je bio liberalan te je upozoravao na bilo kakve opasne publikacije. No, kako je revolucija započinjala, glas naroda bio je ogorčen, tako su i njegovi radovi i govori bili sve radikalniji i prožeti agresijom. Maratov bijes, koji je izašao iz pera ili njegovih usta, bio je podijeljen masama i potaknuo je nasilje kojeg je svijet tek trebao vidjeti.

Bio je na strani siromašnih, njihov zastupnik i branilac, te o tome kaže slijedeće: *„Ja mrzim raskalašenost, nered, nasilje i razvrat; ali kada mislim da sada ima širom kraljevine 15 milijuna ljudi koji očajavaju u bijedi, koje će skoro umrijeti od gladi; kada mislim da ih vlada, koja ih je dovela u taj strašan položaj, sada nemilosrdno napušta, da one, koji se sastaju i sakupljaju naziva zlikovcima, da ih progoni kao divlje zvijeri; kada mislim da im općine daju po koju koricu kruha samo zato, što se boje da će ih oni slistiti sa lica zemlje; kada mislim da se nijedan glas još nije digao u njihovu korist, ni u klubovima, ni u kotarskim ni u općinskim odborima, niti u*

[54] Vidi; Isto 50., str. 34.

[55] Vidi; Isto 50., str. 35.

Narodnoj skupštini, kada mislim na sve to moje srce se steže od boli i buni se ispunjeno gnjevom. Ja znam dobro da se izlažem velikim opasnostima braneći žarko interese ovih nesretnika: ali strah neće zaustaviti moje pero; više od jedanput odrekao sam se brige za svoj život: da bih služio domovini, da bih osvetio čovječanstvo, ja bih, ako to ustreba, prolio i posljednju kap svoje krvi.[56] *"*

Kako bi informacije dospjele uopće do građana Marat je pokrenuo svoj list pod imenom „Narodni prijatelj", koji počinje izlaziti 8. rujna 1789. godine. Sa tim potezom ušao je u svakodnevnu borbu sa vladajućima. Samo mjesec dana nakon izlaska lista bio je dva puta pozvan na općinsku policiju. No te prijetnje ga nisu pokolebale već se još više upustio u revolucionarne ideje i borbu, te je objavio još jedan list „Francuski Junius." Policija, ministri, Lafayette, službena Francuska, svi su bili protiv njegove publikacije, te su prijetili i zastrašivali štampare koji su izdavali njegova djela. Marat je četiri puta mijenjao štampare, dok nije odlučio osnovati vlastitu štampariju. Zamjerali su mu svakako raskrinkavanje te otvoreno stanje u državi. Kada je zatražio da se pročiste redovi odbornika, da se općina regenerira zadao je težak udarac na predsjednika pariške općine. U svom listu napisao je slijedeće: *„Već ima devet mjeseci otkako živim na kruhu i vodi, kako bi mogao da podmirim troškove štamparije i da perom služim svojoj domovini, dok vi, gospodine kraljevski profesore, vi, kao i gospodin predsjednik i više vaših kolega, vi posjedujete vještinu da se pokazujete dobrim rodoljubima, zadržavajući u isto vrijeme i svoja mjesta i svoje plaće. Ja ne znam koga vi uspijevate da uvjerite, ali zacijelo ne pametne ljude koji poznaju svijet. Svi ti ljudi, koje vi nama sada prikazujete kao narodne prijatelje bili su naši neprijatelji prije 14. Srpnja; ja ne vjerujem da je jedna takva metamorfoza moguća za tako kratko vrijeme.*[57] *"* Sa time je započela otvorena borba Marata i vladajućih. Kako bi imali opravdanje za uhićenje, nasamarili su Marata, te je sud izdao nalog o uhićenju. Stanje u Francuskoj se sve više razbuktalo, započeli su i oružani sukobi na koje je pozivao sam Marat. *„Svi pošteni građani moraju da se skupe pod oružjem i da pošalju mnogobrojne odrede u pravcu*

[56] Vidi; Isto 50., str. 40.

[57] Vidi; Isto 50., str. 44.

Essonnesa i da odande odnesu sav barut; svaka sekcija Pariza treba da odnese svoje topove koji se nalaze u Gradskoj vijećnici.[58]*“*

Sve te situacije dovele su do naređenja da se Marat ponovno uhapsi. No, stanje se malo izmijenilo te se krupna buržoazija učvrstila na vlasti koja je bila povezana sa revolucionarima koji su zahtijevali produženje revolucije i koji su čitali Marata. Našao se u situaciji koja mu je odgovarala, te je o tome progovorio; *„Osjetio sam golemu razliku starog i novog režima i neko divno uzbuđenje prodrlo je u moju dušu.*[59]*“* To nije značio kraj progona i hapšenja, već urota da se utiša Marat. Nastavio je sa svojim pisanjem i publikacijama, a Lafayette je nastavio sa hapšenjem Marata. Okupio je velik broj vojnika koji su tražili Marata. Kako bi opravdao cijelu akciju, sastavio je malu grupu ljudi da protestiraju i na ulici izvikuju Maratovo ime i pozivaju na njegovo vješanje. Marata nisu pronašli, on se uspio sakriti čak u London. Za vrijeme Maratova boravka u Londonu promjena stanja u Francuskoj išla je njemu u prilog, mogao se slobodno vratiti u Pariz. Povratkom u Francusku započinje prava Maratova borba za slobodu. Kako bi pokazao pravu istinu o stanju u Francuskoj postavio je plakate sa slijedećim tekstom: *„Gotovi smo! Ja znam da je ucjena stavljena na moju glavu od lopova, koji upravljaju državnim poslovima; 500 uhoda tragaju za mnom noću i danju. Pa dobro! Ako me otkriju i uhvate, oni će me ubiti i ja ću umrijeti kao mučenik za stvar slobode; tako ne će moći da se kaže da domovina propada, a da Narodni prijatelj kukavički šuti.*[60]*“* Na tom plakatu otkriva svu istinu, zavjere, korupciju te optužuje Općinski istražni odbor. U daljnjem tekstu poziva narod *„pojurite, pojurite, ako još ima vremena, ili će uskoro mnogobrojni neprijateljski odredi pasti na vas: uskoro ćete vidjeti kako privilegirani staleži opet dižu glavu, a despotizam, odvratni despotizam pojavit će se još gori nego ikada prije. Petsto do šesto odrubljenih glava bi vam osigurale odmor, slobodu i sreću; samo neka pogrešna čovječnost zadržala je vaše ruke i odgodila vaš udar – a to će koštati života milijunima vaše braće.*[61]*“*

[58] Vidi; Isto 50., str. 45.

[59] Vidi; Isto 50., str. 48.

[60] Vidi; Isto 50., str. 50.

[61] Vidi; Isto 50., str. 51.

Marat je sa svojim idejama bio prije svog vremena, ali ga narod nije shvaćao. Njegove ideje nisu bile samo o trenutnom stanju u Francuskoj već je i kroz njih ponudio rješenja. Nije stao samo na tom letku, već je nakon toga izdao još nekoliko letaka sa kojima budi narod te optužuje izdajnike revolucije. Za Narodnu skupštinu kaže: *„To je jedna banda neprijatelja Revolucije, banda zavjerenika i izdajnika. To su oni bijedni neprijatelji slobode , njeni neprijatelji po svom staležu i svojim principima, koje vi glupo smatrate predstavnicima nacije, čiji su oni smrtni neprijatelji; a vi – kaže Marat obračajući se narodu – vi još imate ludosti da poštujete njihove dekrete.*[62]*“* Vlasti su ga često puta pokušavale ušutkati, ali je svaki puta vješto izbjegao uhićenje uz pomoć svojih pristaša. Lafayette i Bailly, Maratovi neprijatelji, borili su se da ga ušutkaju stoga su započeli represalije protiv svih koji su pomagali Maratu da štampa letke i novine. 10. kolovoza 1792. godine Marat i Robespierre preuzimaju revolucionarno vodstvo mase, te organiziraju ustanak. U povijesti ta borba je poznata kao rujanski masakar.

Pariz je nakon nekoliko mjeseci bio oslobođen, novoizabrani je Narodni konvent u kojem je bila grupa od oko stotinu jakobinaca: Marat, Robespierre, Saint–Just, Danton i dr. Marat je sa time započeo novu borbu koja nije više njegova osobna borba već borba cijele njegove grupe. U konventi je također naišao na optužbe Žirondinanca koji smatraju da je Marat kriv za trijumvirat i da želi diktaturu. Obraćanjem njima još jednom je pokazao da je veliki govornik te je rekao sljedeće: *„Moram da pošteno izjavim, da su moje kolege, i to Robespierre i Danton, kao i svi ostali, neprestance odbijali ideju bilo tribunata, bilo trijumvirata, bilo diktature. Ako neko snosi krivicu, da je u javnost ubacio ove ideje, tu krivicu snosim jedino ja. Ja prihvaćam na svoju glavu osvetu nacije, ali prije nego što na nju padne sramota i mač izvolite me saslušati.*[63]*“* O pobuni naroda kaže: *„Ja sam sam drhtao zbog silovite i neobuzdane pobune naroda; a kada sam vidio da se to produžilo, i u cilju da ta pobuna ne bi bila uzaludna, da narod ne bi morao uvijek da otpočinje borbu iznova, ja sam tražio da se imenuje jedan dobar, mudar, pravedan i energičan građanin, poznat zbog svoje žarke ljubavi za slobodom, koji bi rukovodio ovim pokretom naroda i iskorištavao ga za javni spas.*[64]*“* U daljnjem obraćanju kaže: *„Želi li me neko*

[62] Vidi; Isto 50., str. 53.

[63] Vidi; Isto 50., str. 58.

[64] Vidi; Isto 50., str. 59.

optužiti da imam ambiciozne namjere? Ne ću da se upuštam tako duboku i da se ovdje opravdavam; gledajte me i sudite mi. Da sam htio svoju šutnju naplatiti, da sam htio dobiti kakvo mjesto, mogao sam imati sve blagonaklonosti dvora; a kakva je bila moja sudbina? Svojim sam se postupcima odveo u tamnice, namučio sam se u bijedi i prošao kroz sve opasnosti. Mačevi dvadeset hiljada ubojica lebdjeli su nada mnom, a ja sam, glavom na panju, pisao i govorio istinu.[65] " Sa tim govorom odnio je pobjedu nad svim neprijateljima.

Pobjedu je odnio i na jednom od suđenja, gdje je bio optužen od strane Žirondinaca. Na tom suđenju pokazao je još jednom da vješto barata riječima te je od optuženog postao tužilac. Njegovi argumenti uvjerili su porotu te je tužilac zaključio da se Marata oslobodi.

Borio se da narod shvati pravu istinu iza revolucije, koja je to vješto sakrivala sa revolucionarnim parolama i filozofskim rječnikom. U Maratovim riječima postoji osjećaj sigurnosti koji je narod prepoznao te stao uz njega. Obećanje da se brani pravo čovjeka, kao i da ljudi budu informirani o stanju dakle bez cenzure, očiti su razlozi zašto je narod odlučio vjerovati Maratu. Osim što je imao problema sa cenzorima, neki kritičari su ga zazivali da je vođa agresije u Francuskoj iako nije bio izravno pokretač takvih akcija. Najviše mu se prepisuje rujanski masakar, te se među povjesničarima vodi polemika da li je Marat bio pokretač. Marat po svemu ovome je bio pravi revolucionarni vođa. Iako je imao probleme sa cenzorima te nekoliko puta priveden, sa svojim govorima uspio je probuditi narod. Marat se od početka do kraja strogo držao kolotečine revolucije.

4.2. Georges Jacques Danton

Francuski političar i revolucionar, aktivni sudionik Francuske revolucije u XVIII. stoljeću.[66] Dolazi iz obitelji koja živi srednji život provincijske buržoazije, koja nema političkih pretenzija ni prevelike želje za bogatstvom. Školovao se kod Oratorijanaca[67], kada se Revolucija

[65] Vidi; Isto 50., str. 59.

[66] Ivan Zadro, *Glasoviti govori* (Naklada Zadro, Zagreb, 1999.), str. 83.

[67] Oratorijanci je slobodna katolička družba svećenika bez zavjeta. Red je osnovan u Rimu 1564.godine, a osnivač mu je Sv. Filip Neri. 1611. godine javlja se u Francuskoj te je zaslužna za sve poznate propovjednike i profesore u Francuskoj.

počela obračunavati sa crkvenom hijerarhijom Danton u Konventu brani njihove škole. Diplomirao je u Reimsu 1784. godine, nakon toga je otišao u Pariz gdje je otvorio odvjetnički ured. Ured mu je nosio zvučan naziv „Ured g. D Antona, odvjetnik pri savjetima."

Svoj prvi javni govor i to na latinskom održao je kod svečanog primanja u odvjetničke krugove. Tema je bila o moralnim i političkim prilikama u zemlji. Slušatelje je oduševio sa svojim govorom, te su ga tražili da im dade pismeni sastav govora, no on to nije imao jer nije bio od onih govornika koji se pripremaju danima. Njegove oratorijske sposobnosti prepoznali su mnogi plemići koji su tako postali njegovi klijenti. Mnogi ga povjesničari opisuju kao „glavnu silu u rušenju monarhije i uspostavi Prve francuske republike." Na političku scenu Francuske nije došao kao Marat iz novinarstva ili Robespierre kroz Stalešku skupštinu već iz narodnih masa svoga gradskog kvarta. Dantonovu političku aktivnost oblikuje stanje koje je prevladavalo u njegovom mjestu Cordeilerse.

Za Dantona se prvi puta čuje kada je u Francuskoj revolucija došla do vrhunca. Održao je bučan i srčan govor u dvorani samostana Cordeilersa, gdje poziva građane na borbu. *„Ubrzo nakon togagovora našao se u političkoj sferi te je u veljači 1791.godine izabran za voditelja poslova u Parizu.*[68]*"* Mnogi povjesničari vodili su polemiku upravo o tom pitanju, da li je Danton imao i većih političkih ovlasti tj. da li je bio izabran i predsjednikom kotara Cordeilerse. No, činjenica jest da je sa Jean–Paul Marat-om osnovao radikalni politički klub Cordeliers, a zadaća je bila spriječiti zlouporabu moći i prekršaje ljudskih prava. *„Velikim dijelom na poticaj toga kluba podnesen je 17. srpnja 1791. godine zahtjev za svrgavanje kralja.*[69]*"*

Danton se do te faze u revoluciji nije isticao kao vođa, a ni kao revolucionar. Svoju elokventnost iskazao je na jednom sudskom sporu sa Gradskim vijećem, kada je kao predsjednik Cordeilersa proglasio načelo imperativnog mandata, *„to jest da su predstavnici kotara u Gradskom vijeću obavezni pridržavati se uputa svojih birača ili u protivnom položiti svoje mandate.*[70]*"* Ishod

[68] H.Morse Stephens *(The Principal Speeches of the Statesman and Orators of the French Revolution,* Oxford,1892.g), str. 159.

[69] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=12469 (19.04.2018.)

[70] Danton i Marat, Odabrani govori i članci, (Kultura, Zagreb, 1955.), str. 207.

spora je bio konačan kada je pozvana Ustavotvorna skupština, koja je odlučila u prilog Vijeća. No, Danton nije bio zadovoljan sa odlukom te je odlučno nastavio napadati Vijeće koje je zaključilo spor izjavom *„da se nada, da će spor biti riješen ustavnim propisima.*[71]*“* Danton i njegov kotar, nastavlja sa samostalnim razvitkom a sa time je i porasla Dantonova popularnost u cijelom Parizu.

Kao i Marat, Danton je zaoštrio prijateljstvo sa La Fayett-om i Bailly pod čijim utjecajem je organizirana kampanja protiv Dantona. Klevete i napadi na Dantona samo su ojačale njegov klub koji je spremno stao uz njega, a Dantonu je to bio samo vjetar u leđa da stane u prve redove pučkih redova Pariza. Sa velikom podrškom naroda i dobrom političkom osnovom, Danton počinje okupljati oko sebe krug revolucionara, koji će kasnije postati rukovodeći ljudi Revolucije. U tom krugu se našao i slavni novinar Camille Desmoulins, koji je u Dantonu vidio čvrst oslonac te mu tako postaje i desna ruka. Stoga jedna od važnijih zadaća bila je da se zaštiti tisak, jer su bili svjesni da je to jedini način kojim se može doprijeti do naroda. Štitio je čak i Marata iako se nije u potpunosti slagao s njegovim revolucionarnim idejama.

Na Dantona su vršeni sve češći pritisci i udari, no on ni tada nije klonuo već je u blizini njegova stana, na njegovu inicijativu osnovan novi klub Cordoliersa službeno nazvan *„Društvo prijatelja prava čovjeka i građanina.*[72]*“* Danton se znao na jedno vrijeme povući iz političkog života, a povjesničari smatraju da se povlačio kako bi zaboravio na klevete i napade u vezi njegove podmitljivosti. Kada bi se povukao prepuštao se lijenosti i neradu, no ni tada nije izgubio svoje pristaše. I dalje su svi imali lijepo mišljenje o njemu, a Danton je to uspijevao zahvaljujući svojim zanimljivim izlaganjima, svojom veselošću i burnim smijehom te načinom na koji se ophodio i znao približiti običnom građaninu.

Godine 1790. vraća se ponovo u političke krugove točnije za govornicu Narodne skupštine gdje istupa protiv kraljevskih ministara. *„Njegov govor sadržavao je oštre napade na pojedine ministre i često je prekidan, ali iznad sve buke koja se podizala pri pojedinim njegovim oštrim riječima čuo se silni Dantonov glas. On predlaže da se osnuje viši narodni sud, da se na nekom*

[71] Vidi; Isto 70.,str. 207.

[72] Vidi; Isto 70.,str. 213.

krupnom primjeru nauči ministre da odgovornost nije nipošto prazna riječ.[73] *"* U daljnjem govoru direktno postavlja određeni zahtjev, a to je hitan opoziv ministara. Sa tim govorom još jednom je trijumvirao jer je Skupština odlučila u njegovu korist, i samo nekoliko dana nakon toga govora ministri su dali ostavke. Nakon toga uspjeha Danton je bio izabran da uđe u Gradsko vijeće, gdje nije baš provodio svoje vrijeme. Njegova aktivnost usmjerena je sada na jakobinski klub, gdje se okreće protiv kralja.

Sve te prilike i postupci dobar su pokazatelj koliko je Dante dobar govornik, iako mnogi povjesničari polemiziraju o njegovom načinu pristupanja istim. Također mu zamjeraju promjene nekih stavova tijekom samog događanja. Danton koji je od prvih dana bio protivnik terora, te vodio politiku umjerenosti, odjednom mijenja mišljenje. U svom govoru u Konventu prvi puta poziva na ikakav zločin. *„Ostaje da se kazni – kaže on u svom govoru – unutrašnji neprijatelj kojeg držite u svojim rukama kao i onaj koga ćete pograbiti. Revolucionarni sud trebamo podijeliti na dovoljno veliki broj odjeljenja da svakog dana, po jedan aristokrat, po jedan zločinac svojom glavom plati svoje zločine.*[74] *"* No, nakon nekog vremena izbivanja, kako je on to znao, vratio se svojoj staroj politici umjerenosti i pomirljivosti.

U knjizi *Glasoviti govori* tako se nalazi i Dantonov govor, koji je održao u Parizu 10. ožujka 1793. godine. Dok se Marat u svojim govorima izražava sa gnjevom, žestokim napadima i pozivima na oružje, Danton je u svojim govorima izravan i bez pretjeranog uljepšavanja; *„Zaboga, građani, građanski rat počinje na sve strane, a Narodni konvent ostaje nepomičan! Da, građani, na sve strane aristokracija drsko podiže glavu....Preklinjem vas da stvorimo jedan sveti savez kako bismo spasili slobodu. On bi bio naš: cijela Francuska bila bi s njim. Pa lijepo! Zaboravimo svoje razmirice; ne tražimo pojedinačne pomirbe, osobne su netrpeljivosti neuništive, ali radi se o našem spasu, i ja sam toliko uvjeren da napasti narodno predstavništvo jest grozan zločin da se zaklinjem da ću poginuti braneći i najljućeg neprijatelja....Građani iznesimo jedan drugome svoje prijedloge, ne ugaljujmo se od svojih dužnosti, ne mrzimo se, ujedinimo svoje osjećaje s osjećajima naroda! Ako mu se približimo, ako prihvatimo narodna udruženja, usprkos svemu lošemu što se u njima može naći (jer ništa nije savršeno među*

[73] Vidi; Isto 70., str. 215.

[74] Vidi; Isto 70., str. 265.

ljudima), e pa lijepo, iz toga bi se razvila ujedinjenost snaga, djelovanja, napora protiv neprijatelja, koja bi osigurala narodu nove velike pobjede i nove uspjehe.[75]" Danton na svojoj popularnosti može zahvaliti upravo zbog njegove jednostavnosti obraćanja narodu. Koristio je riječi da ga svatko može razumjeti, te nije bio kao većina revolucionara, mudrijaški teoretik. Nije koristio ni Rousseau niti bilo kojeg drugog filozofa u svojim idejama i doktrini, distancirao se od svih tih stvari. Njegove ideje su dakle bile pristupačne svima te je istina bila iskazana na jednostavan način. Danton je od samog početka točno shvatio pravu bit i normalni proces revolucije, to znači korištenje surovosti građana. Također je shvaćao krajnju svrhu i konačni ishod revolucije, zato je i osnovao u svojoj gradskoj četvrti mali i nezavisan klub.

4.3. Maximilien Robespierre

Maximilien Marie Isidore de Robespierre, rođen je 6. svibnja 1758. godine u Arrasu.[76] Kao i prethodno navedeni revolucionari tako i Maximiliena kroz život prati pravna struka. Dolazi iz odvjetničke obitelji, koja se time bavila skoro dva stoljeća. O samom djetinjstvu Maximiliana ima vrlo malo podataka no, ono što se zna je da nije imao nikako lako djetinjstvo. Spominje se rani gubitak majke koji je vjerojatno rezultiralo njegovom povučenošću u kasnijim godinama. *„Sa sigurnošću se može reći da je bio darovit i odličan učenik, te je dobio jednu od četiri stipendije opatije Saint Waast.*[77]*"* Studirao je na Louis-le-Grand u Parizu[78], gdje je proveo dvanaest godina. Kao ni o djetinjstvu tako ni o adolescentnim danima nema puno podataka, no svugdje se spominje da je bio odličan učenik, te da ga profesori obožavaju. Osim toga postoji podatak da je od strane profesora dobio nadimak „Rimljanin" te je bio izabran da na latinskim stihovima pozdravi mladog kralja, kada je bila svečano krunjenje. Također je iz literatura poznata činjenica da je na Maximiliena veliki utisak ostavio Jean Jacques Rousseauu. Netom

[75] Ivan Zadro, *Glasoviti govori* (Naklada Zadro, Zagreb, 1999.), str. 84., 85.

[76] H.Morse Stephens *(The Principal Speeches of the Statesman and Orators of the French Revolution*, Oxford,1892.g), str. 289.

[77] Robespierrei i Saint – Just, *Odabrani govori* (Kultura, Zagreb, 1953.), str. 7.

[78] Louis-le-Grand je prestižna srednja škola koja se nalazi u Parizu. Osnovana je 1563.godine kao College de Clermont, gdje su predavali svjetovni svećenici.

spomenuti Rousseauu je filozof koji je tijekom Francuske revolucije bio od velikog značaja za većinu revolucionara.

Jednu osobinu su posebno istaknuli biografi Maximiliena a to je da unatoč siromaštvu i poderanoj odjeći koju je nosio, s mnogo pažnje dotjerivao je svoj vanjski izgled. Nakon završenog pravnog fakulteta, Maximilien se udaljio od rodbine te sa sestrom uzima u najam malu kuću gdje i vodi svoje pravne poslove. Svoj ugled je stekao, kao i Danton i Marat, u parničnom postupku zbog gromobrana. Kako bi iskoristio uspjeh i ugled koji je stekao, Maximilien je htio postati akademik a što mu se i ostvarilo. *„Robespierre je tako sa dvadeset i pet godina postao ugledni odvjetnik, crkveni sudac i akademik.*[79]*“* Kako se cijela Francuska borila sa siromaštvom tako i Robespierre koji se žalio na niske plaće odvjetnicima u Arrasu. Prva prilika da iskaže svoje nezadovoljstvo pokazala se sredinom 1788. godine kada je *„izišla odluka Skupštine staleža, koja poziva sve učene i naobrazovane osobe, da upute čuvaru državnog pečata preporuke i prijedloge za slijedeću skupštinu.*[80]*“* Robespierre je tada dao prvu oštru kritiku upućenu državnopolitičkom uređenju, sa kojom je ušao i u političke krugove. Izdao je spis u kojem ukazuje da su potrebne korijenite promjene državnih institucija i reforma društva. Odvjetnički posao je stavio postrani, te se posvetio proučavanju novih političkih zadaća. 27. travnja 1789. godine odlučio se kandidirati za poslanika Skupštine staleža. Iako siromašan, Robespierr je stekao velik broj glasača i veliku potporu.

U dobi od trideset godina, izabran je za glavnog državnika francuskog parlamenta. Postao je sve popularniji među ljudima zbog napada na francusku monarhiju, zagovarao je demokratske reforme te se suprotstavio smrtnoj kazni i ropstvu. To su bile ideje koje je zagovarao u počecima svoje političko revolucionarne karijere. Da je i Robespierre znao da se priprema velika revolucionarna promjena, vidljivo je iz njegove posvete svom najvećem uzoru Jean Jacques Rousseau; *„Pozvan, da igram ulogu usred najvećih događaja, koji su ikada potresli svijet, prisustvujući agoniji despotizma i buđenju istinske suverenosti, da izbliza vidim kako na svim stranama izbijaju i gomilaju se bune, kojih sve posljedice nikakva ljudska inteligencija ne može nazreti, dužan sam sebi, a uskoro ću biti dužan svojim sugrađanima dati račun o svojim mislima*

[79] Robespierre i Saint-Just, *Odabrani govori* (Kultura, Zagreb, 1953.), str. 12.

[80] Vidi; Isto 79., str. 14.

i djelima. Tvoj primjer je tu, pred mojim očima. Želim slijediti tvoj poštovani trag, pa morao ostaviti tek ime, o kome vjekovi budućnosti ne će biti obaviješteni, sretan, ako u pogibeljnoj karijeti, koju nečuvena revolucija upravo otvara pred nama, ostanem stalno vjeran nadahnućima, koja sam crpio iz tvojih spisa.[81] *"*

Već na samom početku svoje revolucionarne karijere pokazao se kao vrlo oprezan, radikalan te se strogo pridržavao moralnih vrijednosti. Na prvim danima sjednice Skupštine Robespierre je bio još nepoznat, održao je nekoliko govora, koji su bili kratki i odriješiti. Za govornicom se uvijek javljao kada god se raspravljalo o revolucionarnom nemiru, te je odlučno branio buntovnike i potlačene građane nižeg reda. Kako je cijela revolucija sama po sebi bučna, takve su bile i rasprave na skupštinama, a to je znalo predstavljati Robespierru problem pošto mu glas nije bio glasan kao primjerice Dantonov. Na skupštinama nije provođena nikakva disciplina, vladala je burna atmosfera, što je značilo konstantno prekidanje govora. Robespierre je upravo zbog toga razloga bio jedan od onih oratora koji su pripremali svoje govore. Često je bio ismijavan zbog ukočenog provincijskog držanja te monotonog načina govora. Nakon svoga prvoga govora stekao je neprijatelje u krugovima rojalista. No žestoke napade dobivao je sa svih strana, sa svojim daljnjim nastupima za govornicom. Borio se protiv raznih zavjera od strane vladajućih, što ga je natjeralo da se što češće pojavljuje za govornicom. To mu je omogućilo da prebrodi svoje nedostatke te je *ovladao auditorijem i uspješno se suprotstavljao upadicama.*[82] *„Mirabeau je, kažu, bio naslutio u njemu političku snagu i primijetio: „Ovaj će daleko ići, jer vjeruje u ono što govori.*[83] *"*

Jedna od vrlina revolucionarnog vođe jest da on sam iskonski vjeruje u svoje ideje, te da kroz vjeru probudi narod i prenese svoje revolucionarne ideje. Robespierre je po svom uzoru Rousseau, vjerovao u neku vrstu deizma, vjeru u Vrhovno Biće koje je vodilo put naroda. Vjera u božansko bila je neophodna za zdravlje nacije, duhovno i politički. Ateizam su smatrali nemoralnim i kažnjivim smrću, na to su gledali kao oblik izdaje.

[81] Vidi; Isto 79., str. 15.

[82] Vidi; Isto 79., str. 33.

[83] Vidi; Isto 79., str. 33.

Robespierre je sada bio već vrstan govornik, njegovi prijedlozi su bili poslušani do kraja a većina njih i usvojena. Narod ga je najviše prihvatio nakon jednog njegovog govora kada je uzbudljivim riječima tražio ukinuće smrtne kazne. Iako prijedlog nije usvojen, Robespierrov govor ostavio je značajan utisak na narod koji ga je zatrpao pismima podrške te su ga prozvali „Nepodmitljivi". Taj govor je u kontradikciji sa njegovim kasnijim govorima, kada je započeo svoju politiku terora. Na Skupštinama Robespierre se najviše čuo kada se borio za ravnopravnost bijelaca i urođenika u francuskim kolonijama, za ukidanje trgovine bijelim robljem, za opće pravo glasa, za svećenički brak te za slobodu čovjeka uopće. No, u nekim temama kao što je bio štrajk radnika zbog niskih plaća, Robespierre tada nije digao svoj glas. Iako se radilo o nepravdi i povredi slobode čovjeka, Robespierra a ni Marata nisu zanimala ekonomska pitanja. Smatrali su da je malo koristi *„ako je radnik bolje plaćen, ako ne sudjeluje kao aktivan i svjestan suradnik udjelu narodne suverenosti; on će svejedno ostati niže biće, koje će njegovi gospodari po volji tlačiti.*[84] *"*

Robespierrova popularnost kulminirala je kada je ušao u klub jakobinaca. Dvorana u kojoj su se okupljali bila je manja nego u Skupštini što je odgovaralo Robespierru zbog njegovog tihog glasa. Mogao je govoriti spokojno, bez naprezanja a novinari su uspjeli zapisati svaku riječ te prenijeti narodu. Štampa, unatoč cenzurama, bila je od velikog značaja u to vrijeme. U počecima se prenosila prava istina narodu, no kasnije su cenzori preuzeli stvar u svoje ruke i mnogi govori Maximiliena preneseni u krivom tonu. Isprva u tom klubu njegova uloga je bila samo govornika, no kasnije krajem ožujka 1790. godine izabran je za predsjednika kluba. Mnogi povjesničari mu zamjeraju mijenjanje stavova na početku revolucije te nakon što je postao jedan od glavnih protagonista revolucije. Upravo sloboda štampe je jedna od tema koja sadrži dosta proturječnosti u kasnijim govorima, kada se nalazio na vrhuncu. *„Sada mu je sloboda potrebna za borbu protiv reakcije, koja drži vlast; kasnije na vlasti je on a napada ga kontrarevolucija. Sada on traži*

[84] Vidi; Isto 79., str. 37.

potpunu slobodu bez ikakvih ograničenja.[85] *“* O tome je rekao: *„Treba pustiti mišljenjima, dobrim ili zlim, jednako slobodan polet, jer je samo prvima suđeno da ostaju.*[86] *“*

Robespierre kao ni Marat nije bio čovjek od akcije već samo od riječi. Sa svojim govorima uspio se na političku scenu i ostao u njoj do kraja. Pozivao je narod na borbu no nikada se nije našao na prvim crtama. Biografija revolucionarnog vođe nam puno otkriva o njegovim putevima ideja i stajališta. Robespierre je bio obrazovan u duhovnom ozračju, u samostanu, stoga se može zaključiti da se znao koristiti samo riječima. Kada je u Skupštini na dnevni red došlo pitanje o ulasku u rat, za govornicom su stali vješti govornici koji su otvoreno pozivali na početak rata. Među njima su se našli poznati novinar Brissot, Carra te za njim i Roederer koji je je izjavio *„Čudim se, da Francuska šuteći dopušta raspored neprijateljskih četa na svojim granicama.*[87] *“*

Robespierre je tih dana kada se o tome raspravljalo šutljivo slušao njihove pozive. No kada je odlučio stati iza govornice sa svojim govorom pobio je svaku činjenicu Brissota na kojeg se okomio te mu se obratio sa sljedećim riječima; *„Zakonodavče domoljube, kakve mjere opreznosti predlažete vi, da se predusretnu te pogibli i da se potuče taj savez? Prije četiri mjesecapo ulicama Pariza tekla je krv naroda. Po čijoj naredbi? Po naredbi La Fayetta, koga vi sada imenujete zapovjednikom vojske, koja treba da se bori u ime Slobode i Revolucije! Sjedište zla nije nipošto u Koblenzu, ono je kraj vas, u vašem krilu.*[88] *“* Robespierre ga je preduhitrio jer je uvidio da Brissot priprema sebi put da postane ministar predsjednik. Nakon njegovog govora, iako su bili mnogi spremni održati svoje pripremljene govore, većina se složila sa Robespierrom. Brissot se pokušao braniti i opravdavati no Maximilien je do ovog stadija revolucije bio dosta jak na riječima. Zbog svoje sve veće popularnosti, rastao je i broj neprijatelja. U štampi se počela širiti kampanja protiv Robespierra, stoga je on pokrenuo i svoje novine pod nazivom „Branilac ustava“. Iako je bio siromašan, zbog svojeg ugleda uspio je u tom pothvatu. No najsnažniji dojam uvijek je ostavljao iza govornice.

[85] Vidi; Isto 79., str. 40.

[86] Vidi; Isto 79., str. 40.

[87] Vidi; Isto 79., str. 48.

[88] Vidi; Isto 79., str. 51.

Povjesničar i kritičar, Hippolyte Taine[89], opisao je njegove govore kao puko nizanje apstraktnih i praznih rečenica, bez traga opipljivih činjenica, individualnih, karakterističnih detalja. Također o njemu kaže *„nije sposoban da sam nešto opazi, da ne zna i ne želi vidjeti, da je između njega i svih stvari neprestano zid pogrešnih ideja, da ih povezuje pomoću logike, a nedostatne misli nadomješta posuđenim žargonom.[90]“* Robespierra su opisali kao nervoznog, tihog oratora koji je unatoč tome uspio se postaviti revolucionarom. Taine u svojoj knjizi kaže da je Maximilan imao veliku strast prema književnosti, što mu je uvelike pomoglo kod biranja riječi i sastavljanja govora. Robespierre je bio orator koji je znao pripremiti govor. Ulagao je puno truda i energije kako bi njegov govor naposljetku imao akademski sjaj, te ga je doveo do savršenstva sa svim antitezama, pravilnim uzvicima i razvučenim periodima. Iz kasnije povijesti znamo da se takvim pripremama koristio Adolf Hitler kako bi probudio narod a naposljetku i zavladao njime.

Robespierre je kao i ostali vođe pobunjenih stekao mnogo neprijatelja i neistomišljenika. Njegova borba nije bila usmjerena samo na promjene koje moraju nastati, već i borba sa kontrarevolucionarima i onima koji su poslani od strane kralja. Situacija u Francuskoj došla je do vrhunca. Društvo su sačinjavali revolucionari koji su štitili siromašne, revolucionari koji su štitili svoje interese, vladajući koji su spašavali živu glavu te narod koji je gladan kruha i žedan promjena. Kako su promjene stizale, tako je i Robespierre promijenio svoju politiku te održao značajan govor za dalji tijek povijesti. U govoru gdje se koristio sjajnom logikom činjenica, izjavio je *„Louis mora umrijeti, jer domovina treba da živi. Zahtijevam da Konvent proglasi odsad Louisa izdajicom francuske nacije, zločincem protiv čovječanstva. Zahtijevam, da on dade veliki primjer svijetu na istom mjestu, gdje su 10. kolovoza umrli plemeniti mučenici slobode.[91]“* među auditorijem je nastao muk, no nakon nekog vremena zaorila se buka odobravanja. Robespierre je tako, kao protivnik smrtne kazne, presudio kralju. Kralj je pogubljen 21. siječnja 1793. godine. Sada je Robespierre bio svjestan da posjeduje snagu govora, te da se treba riješiti

[89] Hippolye Taine, francuski filozof, povjesničar i kritičar. Pozitivist, smatrao je da su i povijesni događaji i stvaranje umjetničkih djela određeni utjecajem okoline i podneblja, osobinama naroda i rase te povijesnim trenutkom intelektualnoga razvoja. Preuzeto – www.enciklopedija.hr (20.04.2018.)

[90] Hippolyte Taine, *Tri velika:Marat, Danton i Robespierre* (Politička misao: časopis za političke znanosti, Zagreb, 1989.g.), str. 89.

[91] Robespierre i Saint-Just, *Odabrani govori* (Kultura, Zagreb, 1953), str. 66.

kontrarevolucionara. Umjesto kralja izvršnu je vlast preuzelo kolektivno tijelo pod nazivom Konvent, točnije njegov izvršni odbor nazvan Komitet javnog spasa. Taj je komitet dobio diktatorske ovlasti, a teror nad neistomišljenicima provodio je pomoću suda nazvanog Revolucionarni tribunal.

Osim što su provodili vladavinu terora radikalni jakobinci su svoju politiku oblikovali kao totalitarni režim. Rekvirirale su se živežne namirnice, maksimirale cijene, uhićivale sumnjive osobe i izvodile pred Revolucionarni sud. Uveli su i novi kalendar, proveli dekristijanizaciju te je uveden kult Razuma (poslije Vrhovnog Bića), zatvarale su se crkve i progonili svećenici. To je obrazac režima koji su koristili kroz povijest mnogi diktatori i revolucionarne vođe. Robespierre je bio od onih vođa koji su bili fanatično odani Revoluciji. Vladavinom, Robespierre je pokazao novo lice. Njegova vladavina opisana je kao litanija masakra koja je ulice zalila krvlju. Zanimljivo je da je kao i Marat i Danton pozivao narod na oružje, pozivao na teror, no kada je došlo do upotrebe oružja povukli su se govornica na sigurnije mjesto. Govori su snažno oružje svake revolucije. Koliko su govori značajan alat revolucije znao je i Robespierre koji je svoje govore doveo do savršenstva.

4.4. Louis Antoine Leon de Saint–Just

Povjesničari ga smatraju jednim od najkontroverznijih ideologa Francuske revolucije. Opisan je kao inteligentan i dobro načitan, ali nemiran, promiskuitetan i neposlušan. „*Njegov otac, konjički podoficir, želio je da mu sin bude vjeran podanik kralja i da se nešto više uspne na ljestvici prema dvoru nego što je to njemu uspjelo.*[92]*“* Nakon očeve smrti, pohađao je školu kod Oratorijanaca u Soissonsu. Čitao je mnogo religiozne knjige i klasična djela poput Tacitova ili Plutarhova, te se jedno vrijeme bavio proučavanjem društveno i političkog uređenja stare Atene, Sparte i Rima. Imao je sve predispozicije da postane dobar govornik i revolucionarni vođa. Sa dvadeset i dvije godine završio je u šestomjesečnom kućnom pritvoru, radi krađe obiteljske srebrnine. Nakon „izlaska“ iz pritvora, buntovnički raspoložen, piše svoje prvo književno djelo – poema – Organt. I on kao i njegovi prijatelji revolucionari živi siromašnim životom, i bori se za prava malog čovjeka.

[92] Vidi; Isto 90., str. 214.

Kada je revolucija započinjala Saint–Just, zahvaljujući svojim pravnim vještinama, pomaže mjesnim seljacima u njihovim zahtjevima i borbi protiv vlastele. Ubrzo je tako postao savjetnikom općine Blerancourt. Sa početkom revolucije, Saint–Just započinje i svoju političku i pravnu karijeru. Bio je premlad da bi se kandidirao na izborima za Narodnu skupštinu, stoga se posvetio pisanju. Godine 1791. napisao je djelo „Duh revolucije i ustava". *„Kako je i on predosjetio da dolazi bura, u tom djelu naglašava važnost mira i stabilnosti. Kao glavni pokretač revolucije navodi traženje sreće."*[93] Kada je revolucija započela, Saint-Just je jednim dijelom naginjao na monarhijsko uređenje, vjerojatno zbog odgoja u djetinjstvu. U mladom Saint – Justu vodila se borba što izabrati, vrlinu ili teror. Bio je nepoznat kada je dolazio u Pariz, jedini prijatelj sa kojim je dijelio svoje ideje o revoluciji bio je Robespierre. Sa njime je ostao prijatelj do zadnjih dana.

Prvi puta za govornicom našao se 13. studenog 1792. godine, kada se diskutiralo o suđenju Louisa XVI. Odgajan u monarhističkom duhu i oratorijskoj školi Saint ni manje ni više, traži glavu kralja. Dok su drugi pokušavali pokazati da je kralj djelovao pogrešno, Saint-Just je tvrdio da je samo kraljevstvo moralno pogrešno. Izjavio je da *„Nitko ne može vladati nevino. Ako živi, on će i dalje biti opasnost za Republiku."* Njegovi govori primjer su političke lucidnosti i retorske vještine. „*Historičar Aulard u djelu „Govornici Zakonodavne skupštine i Konventa" piše: Suvremenici nam nisu rekli da li je svoje govore čitao ili govorio napamet. Čini se, da ih je govorio naizust, a čitao izvještaje. Nikada se nije iznenada pojavio na govornici, nikada nije prekinuo ni jednog govornika. Bio je škrt na riječima; svaka njegova riječ bila je djelo, svaki njegov govor bio je značajna politička manifestacija.*[94]"

Saint–Just ne samo da nije bio škrt na riječima, već ih nije birao te mu povjesničari zamjeraju na vulgarnosti koju je koristio u svojim govorima. Na političku scenu stupio je kao govornik koji je otvoreno osuđivao neprijatelje revolucije, te tražio da ih se likvidira. Revolucija ga je uvela u politiku, iako na početku nije bio okarakteriziran kao ikakav vođa. Također, nije se morao boriti s neprijateljima kao što su to morali Danton, Robespierre i Marat. Saint–Just je bio taj koji je napadao sa svojim vokabularom, i to sve neprijatelje revolucije te i samog kralja. Neprijateljstvo

[93] Vidi; Isto 90., str. 217.

[94] Vidi; Isto 90., str. 219.

prema žirondincima, zbližilo ga je sa Robespierrem koji je do tog trenutka bio poznat već u svim revolucionarnim krugovima. Kada je ušao u Komitet javnog spasa, koji je na glasu najzloglasnije institucije u Francuskoj, Saint-Just je postao nepokolebljivim revolucionarom. Sumnjao je u svakoga, pa i u najbliže suradnike. Njegovi daljnji govori usmjereni su samo na neprijatelje revolucije i one koji se ne slažu sa Robespierrom. *„Povjerenje nema više vrijednosti, kad ga čovjek dijeli s pokvarenim ljudima.*[95]*“* također smatra da se treba riješiti svih zavjera koje kolaju revolucijom te kaže: *„U republici postoje grupe ljudi koji teže za provođenjem nasilne političke akcije. Postoji grupa njenih vanjskih neprijatelja, grupa lopova, koji joj služe samo zato, da bi je iskoristila, ali koji je vuku u propast iscrpljivanjem. Postoji također nekoliko ljudi, nestrpljivih da zauzmu položaje, da bi se o njima govorilo i da bi iskoristili rat.*[96]*“*

Njegova pisana djela se uvelike razlikuju od govora. Njegovi neobjavljeni fragmenti vezani uz republikanske institucije otkrivaju njegovu rousseauističku i spartanski utopizam. Kao i Robespierre, Saint-Just je također u početku govorio o sreći naroda, vrlinama, te je protivnik ikakvog terora. No kako se revolucija budila tako je i on mijenjao priču. Propovjednik vrline, je na kraju izabrao teror pod opravdanjem da pravda pobijedi potreban je teror. Iako je bio kratko na političkoj sceni, ostavio je značajnog traga. Povjesničar Jules Michelete, dao je nadimak mladom Sain–Justu, *anđeo smrti*[97], koji je ostao do dan danas.

Za razliku od Robespierra, Saint-Just bio je čovjek od akcije. Sa svojim istomišljenikom Phillippe Le Bas bio je uz vojnike te je čak bio i u borbi. Svoje govore usmjerio je prema vojnicima te im se obraća sa sljedećim riječima; *„Dolazimo i kunemo se u ime armije, da će neprijatelj biti pobijeđen. Ako ovdje ima izdajica, i čak ravnodušnih za stvar naroda, donosimo mač, koji treba da ih uništi. Vojnici, dolazimo, da vas osvetimo i da vam damo zapovjednike, koji će vas voditi k pobjedi. Hrabra i junačka armijo Rajne, od sada ćeš biti sretna i slavna sa slobodom. Naređeno je svim generalima i oficirima i svim vladinim službenicima, da za tri dana udovolje svim opravdanim žalbama vojnika. Nakon toga roka, mi ćemo sami saslušati te žalbe i*

[95] Vidi; Isto 90., str. 223.

[96] Vidi; Isto 90., str. 223.

[97] http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=4c938165-23c8-46e0-8d6f-3b37292ed856%40sessionmgr102 (20.04.2018.)

pružiti ćemo primjer pravde i strogosti, kakav armija još nije vidjela.[98]*"* Njegova uloga u vojsci nije bila samo borba, već se i zalagao za vojna pitanja. Brinuo se oko ishrane armije, utvrđivao vojne logore te nadahnjivao vojsku za nove pobjede. Kako se revolucija bližila kraju, Saint–Just i Robespierre bili su svjesni svoje sudbine. Spremalo se uhićenje Robespierra, kako bi mu pomogao Saint–Just priprema govor, u kojem više ne osuđuje neprijatelje već je bio za pomirenje i pozivao ih na uspostavljanje društvenih institucija. No, i on i njegovi prijatelji završili su na giljotini.

Saint–Just puno toga je imao za ponuditi, bio je inteligentan, neustrašiv i talentiran ali je bez poznanstva u društvu bio nitko. Njegovi suvremenici smatrali su ga čudovištem ponosa i okrutnosti, dok su ga drugi vidjeli kao patriota koji je platio svojim životom vjernosti demokraciji. Bez sumnje revolucija ga je promijenila u samozadovoljnog i nemilosrdnog vođu. Kontradikcije o njegovom političkom karakteru proizlaze iz njegovog složenog karaktera i nepoznavanja o njegovom djetinjstvu i adolescenciji.

5. Buđenje nacionalne svijesti

Prema enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, pojam nacije definiran je kao moderan svjestan narod koji teži političkom zajedništvu tj. nacionalnoj državi, dok je pojam nacionalna svijest definirana kao svijest o pripadnosti istom narodu, ljubav prema svom narodu, jeziku, povijesti. U stručnoj je, naime, raspravi o naciji, nacionalizmu i nacionalnom identitetu postignuta suglasnost o tome da ti pojmovi i/ili entiteti predstavljaju pojave koje su nastale u epohi moderne i modernog društva, od kraja 18. stoljeća dalje; da nastaju u tijeku složenih procesa modernizacije i transformacije ljudskog društva u Novom vijeku, u tijeku izgradnje modernog društva i primjene modernosti na svim područjima života ljudi.[99] Francuska kultura, umjetnost, književnost, glazba te razne državne i društvene aktivnosti doprinijele su stvaranju nacionalne i kulturne svijesti.

„Prethodne revolucije imale su za cilj samo izmjenu dinastija ili promjenu vlasti utoliko što bi je umjesto jednog vršilo više njih. Francuska je revolucija, naprotiv, prva koja je utemeljena na

[98] Robespierre i Saint-Just, *Odabrani govori* (Kultura, Zagreb, 1953.), str. 228.

[99] Korunić,P., *Nacija i nacionalni identitet, Revija za sociologiju, VolXXXVI. (2005)*

teoriji o ljudskim pravima i principima pravde. Da bi se ostvarili ciljevi prijašnjih revolucija, trebalo je samo trčati za srećom pod skutom nove moći. Francuska revolucija traži, naprotiv, žrtve privatnih interesa općem interesu. Prethodne revolucije su se završavale trijumfom jedne grupe, naša ne može završiti doli pobjedom pravde i vrline nad svim grupacijama." Tim riječima Robespierre opisuje revoluciju koja je zahvatila Francusku. U mnogim literaturama nailazi se činjenica da to nije bila revolucija već poznata svijetu već da donosi promjenu ne samo za svoje građane već i građane svijeta. Društvena svijest budila se na razne načine, kroz društvene krugove i društvene manifestacije. Najjači odjek revolucija je postizala iza govorničkih klupa na skupštinama, no utjecaj revolucije osjetio se i na kazališnim daskama. Problematika kod buđenja svijesti bila je cenzura i općenito sloboda govora. Osim cenzure problem je stvarala također i nepismenost društva. Ta polemika otkrila je kompleksnost pitanja o potpunoj slobodi ekspresije. Na to je upozorio republikanski pisac, Louis Sébastian Mercier, koji kaže „*1 od 100 čita, 1 od 1000 raspoznaje istinu."* Tijekom Francuskog apsolutizma manje od dvadeset posto muške populacije bilo je pismeno, dok je kod ženske populacije još manje. Stanje pismenosti u Francuskoj variralo je od pokrajine do pokrajine. Većini francuskih seljaka, koji su sačinjavali više od osamdeset posto pučanstva, nisu trebale vještine čitanja i pisanja. Iako su te pokrajine na jugu imale škole i učitelje, seljaci si nisu mogli priuštiti jer su ta područja bila zahvaćena velikim siromaštvom. Sjeverna područja Francuske bila su bogatija te su mogli priuštiti školovanje, stoga nema sumnje da je kler u tim područjima bio pismen i školovan.[100] Razvoj pismenosti dovela je do prosvjetiteljstva tj. buđenja svijesti i buđenja o pojmu slobode. *Prosvjetiteljstvom se naziva razdoblje u europskoj kulturnoj povijesti, odnosno intelektualni i duhovni pokret XVII. i XVIII. st. Vrhunac prosvjetiteljstva dosegnut je upravo u Francuskoj, gdje se njegovo okvirno trajanje omeđuje smrću Luja XIV i početkom Francuske revolucije.*[101]

Za vrijeme Francuske revolucije na razne načine, veliki mislioci te filozofi, pokušavali su doprijeti do ljudske svijesti te ju razbuditi. Kada se uspije probuditi svijest, i kada revolucija uspije, dobili smo novi oblik državne vlasti, tada se postavlja pitanje da li je sa tom promjenom

[100] http://www.markedbyteachers.com/as-and-a-level/history/levels-of-literacy-in-france-during-seventeenth-century-french-absolutism-under-louis-xiv-and-during-the-reign-of-louis-xvi-immediately-before-the-french-revolution-of-1789.html (20.04.2018.)

[101] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50722 (20.04.2018.)

došlo i do buđenja nacionalne svijesti. Do buđenja nacionalne svijesti došlo je sa borbom protiv cenzure, jer su u tom trenutku bili svjesni da im se prešućuje istina.

5.1 Sloboda ili Cenzura

Postavlja se pitanje; Da li su se zaista izborili protiv cenzure, ili je samo cenzurirana istina? Treba spomenuti da je sloboda govora stara barem koliko i cezura, tako da ju je već Euripid (480.-406.pr.Kr.) branio. Bio je toliko oprezan da je pravilno uočio da je sloboda govora pitanje izbora. Kroz literaturu dosta autora upozorava na krivo korištenje riječi sloboda, na zamagljenu percepciju slobode izgovaranja tih riječi. Treba također i skrenuti pozornost na jaz između povjesničara i intelektualaca koji su se bavili revolucijom, u ono doba te u današnje doba. Percepcija slobode u ono doba bila je na filozofskom stupu razmatranja i polemiziranja, dok je u današnje doba jasno vidljivo da je bila zamagljena i prekrivena raznim epitetima. Zagovornici cenzure u doba revolucije smatrali su da je opasno dopustiti neograničenu slobodu. Kao moguće opasnosti naveli su; omogućilo bi se ocrnjivanje političkih kandidata, novinari ili govornici postali bi izdajice, ukratko sloboda bi se koristila u zle svrhe. Upitna definicija slobode protezala se kroz sve javne govore te kroz novine i letke. Camille Desmoulins zajedno sa Georgom Dantonom, zalagao se za neograničenu slobodu tiska. Tisak se koristio za diskreditiranje pojedinca sa principima za sistematske uvrede ili pogrdbe sa oponašanjem popularnih fraza i ekspresija na koje su neuki aplaudirali te ih podržavali. No, zapravo kroz tekst su širili ideju da se ušutka pobuna te da se prevari masu koja je neuka i tapka u mraku. Tisak su kroz povijest koristile obje strane, jedna strana je pokušala prikazati istinu kakva je, dok je druga pokušala tu istu istinu zamagliti što je više moguće. U današnje vrijeme takav časopis možemo usporediti također sa jednim francuskim časopisom koji na satiričan način upozorava masu na političke, društvene i religijske doktrine. *Charlie Hebdo,* časopis, nastao je 1969. godine iz anarhističkog magazina Hara – Kiri, koji je od 1960. izlazio mjesečno te je nakon nekog vremena zabranjen.[102]

[102] https://charliehebdo.fr/en/history/ (21.04.2018.)

5.2 Kazalište

Govorničko umijeće ima određene dodirne točke s glumom, jer i u jednom i u drugom slučaju uporaba glasa, način govora, utječu na sveukupni dojam. Kao i retorika, početci kazališta, sežu u daleku antiku. Prvo suvremeno utemeljeno nacionalno glumište u svijetu, koje djeluje i danas, stvoreno je u Francuskoj odlukom Luja XIV. 1689. godine, Comédie – Française.

U vrijeme Francuske revolucije, djelovala su tri kazališta; *Opera, Comedié – Italienne, Comedié – Française. Opera je uživala privilegiju na izvođenje muzičkog djela a Comedié – Italienne izvodila je određene Francuske komedije, od autora koji su preferirali više pisati za njih nego za Comedié – Française. Comedié – Française kazalište je u to doba jedino imalo apsolutni monopol na izvođenje tragedija i komedija.*[103] Poseban alat kojim su se počeli služiti vladajući jest cenzura. Najviše nadziranja i cenzuriranja bilo je oko dramskih predstava. No, *Comedié – Française* smatralo se državnim kazalištem, stoga mu je zadaća bila da održi dostojanstvo monarhije te nepovredivost Katoličke Crkve. Štoviše kasnije je čak i promijenjeno ime kazališta u *Theatre de la Nation*, kako bi vladajući pokazali kontrolu nad njime. Ljevica se priklonila rješavanju problema cenzure u trenutku kada su cenzori postali pisci kazališnih predstava. Budući da je cenzura vladala kazalištem *Comedié – Française*, teško je za povjerovati da je upravo u tom kazalištu započela borba protiv cenzure. *„Prilika za taj pokret bila je predstava Karlo IX., mladog Marie – Joseph Chénier-a, koja je napisana između 1787. i 1788. godine. Predstava je prihvaćena od strane čitačkog odbora, no cenzori su ju proglasili nasilnom i antikršćanskom. Odluka je ubrzo donešena, te je izvođenje zabranjeno do daljnjega. Na tu odluku reagirali su pristaše te predstave; oblijepili su zidove Pariza plakatima putem kojih zahtijevaju izvođenje predstave Karlo IX. Iste večeri letak sa sličnom porukom bio je predan publici u kazalištu. Između ostalog pisalo je; Inkvizicija misli i dalje vlada, došlo je vrijeme da odbacimo taj odvratan vic. Ujedinimo se u pozivu, u ime slobode, za brzu produkciju predstave Karlo IX. Na kraju predstave pred publiku izašao je govornik, moguće da je bio Danton, te*

---

103 https://books.google.hr/books?id=am_vgyCpFhYC&pg=PA51&lpg=PA51&dq=charles+ix+theatre&source=bl&ots=6V-EwCV0lE&sig=8fGjCspbFPMqdQ2gTV1VkvAHbxU&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwjlu7qot9PbAhXPOSwKHUWcChkQ6AEISjAF#v=onepage&q=charles%20ix%20theatre&f=false (21.04.2018.)

izrazio želju da se potonja predstava održi u zakazano vrijeme. Zatim je nastavio govor: „Vrijeme je da se despotskoj moći, upravljanoj od strane cenzora, stane na kraj. Želimo biti slobodni, a isto tako misliti što poželimo.[104] *“*

Mladi Marie–Joseph Chénier bio je demokratski republikanac i strastveni zagovarač slobode ekspresije. Antimonarhnu predstavu Karlo IX. dizajnirao je da nadahne mržnju prema fanatizmu, tiraniji i predrasudama, predstavljala je novu vrstu drame zvanu nacionalna tragedija. Problem mu je stvarao i sam odabir glumaca, jer je većina glumaca koji su više bili naviknuti na aristokratsku republiku i cenzuru, nije htjela glumiti monarha koji je bio tiranin. Desnica se protiv njega borila sa metodom ocrnjavanja putem tiska gdje su najviše patili njegovi glumci koji su gurnuti sa strane te ostajali bez angažmana, dok se s druge strane Chénier služio pamfletima. Jedan od takvih koji se zvao *De la liberate du teatre en France Paris 1789.* (Sloboda kazalištima u Francuskoj Paris 1789.) istaknuo je filozofe koji su naučili njega i njegovu generaciju kako „razmišljati“. *„Ti filozofi koji su ih vodili ka istini: oni samo su pripremili revoluciju koja sad počinje.*[105] *“* Pri tome misleći na: Voltaeire, Rousseau, Diderot, Mably, Helvetius. „*Služili su društvu za svojeg života, a sada iz „groba“ inspiriraju revoluciju uključujući i prevrat transformiranja teatra.*[106] *“*

Predstava Karlo IX. je pokrenula drastičnu kulturalnu, revolucionarnu epizodu sa implikacijama koje se protežu dalje od slobode ekspresije. Ne samo da prikazuje tiraniju i fanatizam nego prikazuje dan Sv. Bartolomea kao monstruozni čin, koji je počinjen direktno od kralja i Crkve; počinjeno je od kralja koji je prikazan kao tiranin i Crkve kao simbol fanatizma. Smatra se bitnom dramom u povijesti kazališta, jer je uspješno usklađena filozofija i teatar. Zanimljivo je to da je upravo kralj Karlo IX.,po kojem je predstava dobila ime, po uzoru na Crkveni dekret odlučio da se ne može ništa tiskati bez posebne dozvole kralja. Predstave su većinom bile zabranjivane iz razloga da glumci manipuliraju narod „*nema ništa lakšeg od obmane običnog*

[104] Vidi; Isto 102.

[105] www.hs.ias.edu (25.04.2018.)

[106] Vidi; Isto 104.

puka i zavođenje njihovih umova; pomoću manipuliranja njihovim emocijama na način koji oni ne razumiju.[107] "

Nakon ovih početnih trzavica oko kazališta, početkom 1790. godine, vladajući su uspjeli utihnuti ratove oko kazališta, ali se bijes nastavio sa neumanjenim intenzitetom kako se bližila prva obljetnica pada Bastille. U srpnju iste godine prva obljetnica je uzrokovala val emocija, ne samo u Francuskoj nego i kroz prorevolucijsko društvo u Protestantskoj Njemačkoj, Nizozemskoj, Engleskoj, Belgiji te Sjedinjenim Američkim Državama. Nakon dugih odbijanja zahtjeva publike (Voltairov – Brutus, Chénierov – Karlo IX.), otpor je kolabirao zbog rastućeg gnjeva i meteža u svijetu kazališta. Pritisak društva da se prikažu republikanske predstave se naposljetku pokazao neodoljivim. Théatre de la Nation je dopustio prvi puta izvođenje predstave Barnevelt – to je drama o padu Johana von Oldenbarnevelta 1618. godine. *Svaki puta kada se unutar predstave pojavila republikanska ideja ili naznaka, publika je podržala sa žestokim i nedoličnim pljeskom.*[108] Kao i društvo, glumci u predstavama također su bili podijeljeni u mišljenjima i u većini slučaja odbijali glumiti u takvim predstavama, ako i jesu glumili, glumili su pod pritiskom i prisilom nekog drugoga. Manja skupina glumaca vođena radikalom Françoise Joseph Talma-om[109] htjela je glumiti u takvim predstavama. Novi gradonačelnik Pariza Jean Sylvain Bailly, ispočetka se protivio ikakvim predstavama, no kada je društvo vršilo sve veći pritisak, mudro je dopustio odigravanje predstave ali je postavio naoružane stražare oko kazališta. I tako je, na takav način, predstava Karlo IX. izvedena 23. srpnja 1790. godine.

Francuskim teatralnim svijetom zahuktava se situacija. Društvo se separiralo na monarhistički smjer i na kazalište kao škola slobode. Vladajuće je brinulo najviše što se društvena svijest kroz predstave počela buditi i razvijati. 18. prosinca 1790. godine vrijeme je sve većih tenzija, ne samo između vladajuće strane i republikanaca nego i antikleričke i Crkvene sfere. U to vrijeme održana je predstava Jean Calas-a; bazirana na poznatoj Volteirovoj društvenoj kampanji protiv fanatizma. Djelo je napisano od čovjeka koji je postepeno odlučno uronio u demokraciju,

[107] Vidi; Isto 104.

[108] Vidi; Isto 104.

[109] Françoise Joseph Talma, bio je francuski glumac. Od 1787. nastupao u pariškoj Comédie-Française a u doba Revolucije sa svojim se sumišljenicima odvojio od rojalista i osnovao Théâtre-Français.

slobodu govora te antirobespierizam, dramski pisac tih revolucionarnih godina Jean-Louis Lay-a. Ne samo da je osuđivao stari politički režim nego i fanatizam, religijski autoritet i crkvenu netoleranciju. Glavni pariški demokratski republikanci koji su aplaudirali na Jean-Luis Lay i Chénier-ove predstave su postali snažna sila. U to vrijeme su preuzeli teatar ali ne zadugo.

Potencijalno pozornica dirigirana od Chéniera i ostalih republikanaca, koji su bili nepokolebljivi prema teatralnoj kontroverziji, bilo je jače oruđe nego čitanje knjiga. Obje strane su prihvatile da je društvo ušlo u novu eru slobode i da teatar predstavlja oruđe kao silu ponovnog školovanja. Gradonačelnik Pariza i britanski ministri smatrali su da postoji razlika između slobode kazališta i slobode tiska. Razlika je u tome da ljudi u teatru imaju kolektivni doživljaj spektakla, to znači da jedni druge elektriziraju, tj. postaju spremni da poremete društveni poredak i dobar moral.[110]

5.3 Novine

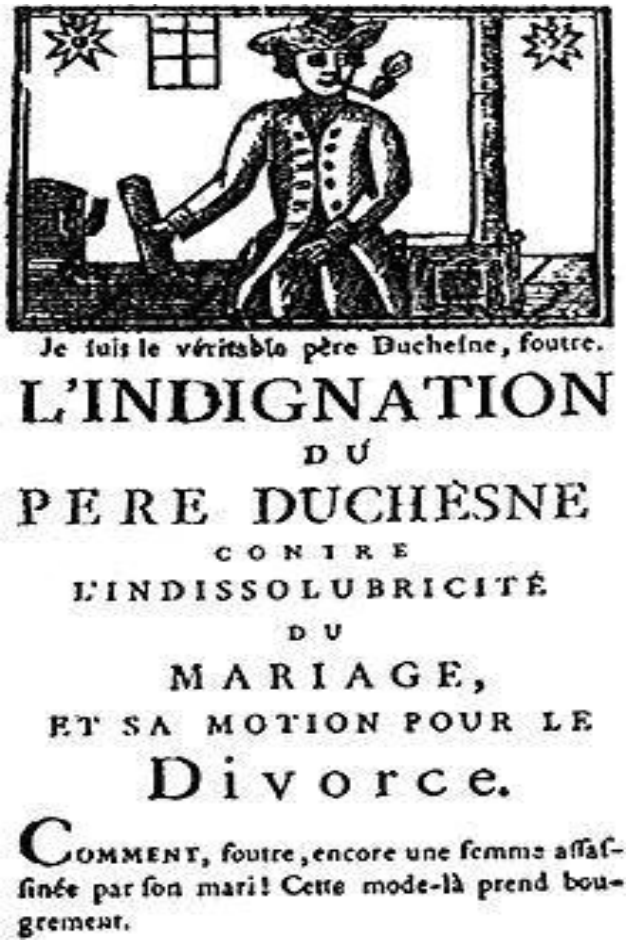
30. svibnja 1631. godine pokrenute se prve francuske novine, *La Gazzette*, poznate i pod nazivom *Gazette de France*. Osnovna im je namjena bila izvještavanje o događajima na francuskom kraljevskom dvoru i inozemstvu. Ključnu ulogu pri pokretanju tih novina imao je kardinal Richelieu, koji je i osobno pisao za te novine. Smatralo se da je gazette periodično izdanje koje se bavi političkim događajima, a journal izdanje s novostima iz književnosti i znanosti. Tako se 1631. godine pojavio list Gazette de France, koji je bio političkog sadržaja, a 1665. godine Journal des Savants, je bilo znanstvenog sadržaja. Novine su također odigrale važnu ulogu u revolucijsko doba, no ne toliko koliko javni govori. Tisak je bio najviše pod okom cenzora te ga se jako lako moglo nadzirati. U Francuskoj je od 1789. do 1800. godine bilo pokrenuto oko 1360 listova. Po mnogobrojnosti novih časopisa u tako kratkom vremenu da se naslutiti da je najlakše bilo izbjeći cenzore koji vrebaju. Među onima koji su se borili za ideale Revolucije bili su; *Le Patriote francais* od J.P.Brissota, *Courrier de Provance* od H.G.R. de Mirebeau, *Les Revolutions de France et de Brabant* autora C. Desmoulinsa te *L Am idu peuple* J.P.Marata.

Kroz šumu revolucionarnih tiskanih ideja, najviše se istaknuo Jacques Hébert sa svojim tiskom imena *Le Pére Duchesne*. Jacques Hébert je rođen u buržujskoj obitelji, a kada se osamostalio

[110] www.hs.ias.edu (25.04.2018.)

smjestio se u Pariz 1780. godine, gdje je sljedećih deset godina živio u siromaštvu. Pozdravljao je izbijanje revolucije s entuzijazmom a 1790. godine lansirao je svoju karijeru kao novinar pisanjem političkih satira.[111] Le Pére Duchesne novine bile su najradikalnije novine u vrijeme Francuske revolucije, kroz koje je Hébert iznio 385 problema koji su zahvatili Francusku.

Slika br.2 Naslovna stranica radikalnih novina Le Pére Duchesne

Izvor: https://www.kartable.fr/ressources/histoire/etude-de-cas/l-invention-de-la-vie-politique/5278 (25.6.2018.)

[111] https://www.britannica.com/biography/Jacques-Hebert (20.05.2018.)

Na jedinu prepreku sa kojom se tisak borio je nepismenost naroda kojeg je sačinjavao upravo potlačeni dio naroda. No, kako bi uspjeli i njima predočiti stanje u kojem se našla Francuska koristili su se slikama i to satiričnim karikaturama. Jedna od takvih je i prikaz kako Treći stalež na leđima nosi svećenstvo i plemstvo.

Slika br.3 Primjer satirične karikature potlačenog Trećeg staleža

Izvor: https://www.thoughtco.com/origins-french-revolution-ancien-regime-1221874 (27.5.2018.)

Putem novina vidimo da su Francuzi ostali dosljedni sebi, te su osim uljepšavanja istine nastavili sa uljepšanjem u ovom slučaju sebe. Osim novina sa političkom tematikom izlazili su modni i zabavni časopisi. Jedan od takvih je bio i časopis *Journal de la Mode et du goût, ou Amusemens du salon et de la toilette*, Francois-a Buisson-a, koji je ujedno bio i jedan od najpoznatijih časopisa u vrijeme Revolucije.

Slika br.4 Naslovna strana modnog časopisa *Journal de la Mode et du goût, ou Amusemens du salon et de la toilette*

JOURNAL DE LA MODE ET DU GOUT,

OU

[illegible] DU SALON ET DE LA TOILETTE,

Par M. LE BRUN.

Cet Ouvrage donne une connoissance exacte & prompte, tant des Parures nouvelles des Personnes de l'un & de l'autre sexe, que des nouveaux Meubles & Embellissemens d'Appartemens, des nouvelles Décorations, Formes de Voitures, Bijoux, Ouvrages d'Orfévrerie, & généralement de tout ce que la Mode offre de singulier, d'agréable ou d'intéressant dans tous les genres.

On y joint les Costumes des principaux Personnages des Pieces nouvelles jouées sur les grands Théâtres de la Capitale, & les Airs nouveaux, Romances & Ariettes des Compositeurs Français & Italiens les plus distingués.

Premier Cahier. 25 *Février* 1790.

LE Printems n'eſt pas loin de nous; encore un mois, & les Modes vont renaître en abondance avec la ſaiſon nouvelle; en attendant, nous conſacrons les Planches de nos deux premiers Cahiers à la repréſentation des dernieres de cet hiver.

N°. I. Une femme vêtue d'un *Caraco* rayé de bleu foncé & de bleu clair; un petit bord rouge regne tout-au-tour, en forme de galon; jupon de ſatin blanc avec un bord très-large, couleur *bleu de ciel*.

Sur ſes épaules, au lieu de Mantelet, un

A

Izvor: http://blogs.bu.edu/guidedhistory/moderneurope/haley-witsell/journalism-of-the-french-revolution/ (25.6.2018.)

Jedan od najutjecajnijih novinara i pisaca pamfleta bio je svakako Camille Desmoulins. U dobi od četrnaest godina napustio je kuću u Parizu i otišao na sveučilište *Louisa le Grande.* Njegov profesionalni uspjeh nije bio velik, njegov je način bio nasilan, njegov izgled neprivlačan, a njegov govor bio je oštećen bolnim mucanjima. Međutim, pokazivao je strastvenu ljubav prema književnosti, te je pažljivo promatrao javno događanje koje mu je kasnije utkalo put za glavnu dužnost političkog izvjestitelja tj. pisca. U ožujku 1789. godine Desmoulins je započeo svoju političku karijeru. Reakcija na zapovijed koju je donio Luj XVI, bio je događaj koji je Desmoulinsa doveo do slave. „*12.srpnja 1789. godine, Camille skočivši na stol jednog od kafića u vrtu Palais Royal, obznanio je gomili otkaz svojih omiljenih. Izgubivši se u tom nasilnom uzbuđenju, povikao je mucajući i goruć̀im riječima – Za oružje. Na kraju, sa dva pištolja ispod kaputa, izjavio je da neće pasti u ruke policije koja neprestano promatra njegove pokrete.*[112]*“* Nakon Desmoulinsa mnoštvo je prolazilo kroz Pariz i počelo nabavljati oružje, a ta scena je bila početak revolucionarnih događaja u Francuskoj. Sa tim skokom započeo je književnu karijeru koja je trajala do smrti. U srpnju i kolovozu 1789. napisao je pamflet *La France libre,* kojeg je isprva izdavač odbio tiskati zbog svih zala koje je naveo. Prema svojoj erudiciji, briljantnom i hrabrom ispitivanju prava kralja, plemića, svećenstva i ljudi, postigao je široku i iznenadnu popularnost, a to mu je osiguralo prijateljstvo i zaštitu od Mirabeau-a.[113] U studenom 1789. Desmoulins započinje ozbiljnu karijeru novinara izdavanjem prvog broja tjedne publikacije *Les Révolutions de France et de Brabant.* Naslov publikacije je promijenjen nakon 73. broja a prestalo se tiskati krajem srpnja 1791. godine. Desmoulins je bio zadivljen i pod utjecajem snažnijih misli, tako je nakon smrti Mirabeau-a, postao dobar prijatelj sa Dantonom. U mjesecima kada je opasnost najviše vrebala te je bio i podvrgnut napadima iza kojih su slijedili nalozi za uhićenje Desmoulins nije nikada napustio Pariz. Nakon neuspjelih pokušaja protivnika da ga uhite, objavio je pamflet, *Jean Pierre Brissot démasqué,* koji je bio nasilnog karaktera. Sa svojim sljedećim pamfletom, *Fragment de l historie secréte de la Révolution,* u kojem napada stranku Žirondinaca, a posebno Brissota-a.[114]

[112] http://www.nndb.com/people/480/000097189/ (21.05.2018.)

[113] https://www.britannica.com/biography/Camille-Desmoulins (21.05.2018.)

[114] http://www.nndb.com/people/480/000097189/ (21.05.2018.)

U prosincu 1793. godine, izdan je prvi broj *Le Vieux Cordelier*, koji je u početku bio usmjeren protiv Hébertista i odobren od Robespierra. U četvrtom broju spomenutih novina Desmoulins napada revolucionarne odbore zbog njihove nepotrebne teške ozbiljnosti. Postavlja im pitanje; Zašto je mudrost postala zločin u Francuskoj? Nadalje piše da bi platio svojim životom da može govoriti protiv odbora. Revolucionarni tribunal je i radi toga dao ga uhiti, kako bi utišali jedan od glavnih i glasnijih glasova umjerenosti za vrijeme terorizma.

Slika br.5 Naslovna stranica prvog broja časopisa *Le Vieux Cordelier*

(N°. 4.)
LE VIEUX
CORDELIER:
JOURNAL
N°. 4.

Izvor: http://blogs.bu.edu/guidedhistory/moderneurope/haley-witsell/journalism-of-the-french-revolution/ (20.6.2018.)

U svom posljednjem broju, broju sedam, kojeg je njegov izdavač odbio tiskati, usudio se napasti čak i Robespierra. S punom sposobnošću, u svojim novinama, izlagao je strahote revolucije i ukrašavao svoje stranice ilustracijama iz Tacita, iz djela gdje je crpio snagu.[115]

Novine su postale jedan od najjačih organa revolucionarne propagande, zbog narodskog, prostačkog jezika i žestine napada na protivnike. Upravo ono što je revoluciji trebalo. Tisak se koristio kako bi se ocrnili protivnici a to je izrodilo novu vrstu tiranije koja je organizirana na znanju. Novine, pamfleti su također odigrali značajnu ulogu u buđenju svijesti društva. Sveprisutne novine pomogle su prenijeti, složene revolucionarne događaje javnosti. Izvješćivanjem na taj način izolirane skupne govore, tisak je bio ključan naglasak na reprezentativnu politiku Revolucije. Novine su svoj rad posvećivale transparentnosti i općoj svijesti o vladinim postupcima.

5.4 Pjesme

Da bi se jasnije vidjela slika države u kakvom se stanju nalazi, kao povijesni izvor, poslužit će i pjesme koje su raspjevale narod. Pjesme u takvim revolucionarnim vremenima itekako pojačavaju strasti te kroz njih narod izjašnjava svoje negodovanje ili kroz njih traže utjehu.

Pariz je, u vrijeme Revolucije, postao gradom kakofonije; glasovi revolucionara, kontrarevolucionara, na ulicama, zatim u kazalištima, organiziranim festivalima a naposljetku i pjevanja čula su se svugdje. Revolucionarna vlada je sudjelovala čak u produkciji pjesama za festivale i vojsku pod krinkom kako bi kasnije zakonodavstvo vidjelo, uličnо pjevanje, kao popularni aktivizam. Tijekom posljednjeg desetljeća 18.st. pjesme su nadišle političku i zabavnu granicu te su se najčešće koristile za komunikaciju.

Kroz pjesme je narod komunicirao i iznosio svoje stavove sa velikom lakoćom jer ih je bilo lakše skladati te listovi za pisanje pjesama su bili jeftini i dimenzijski mali tako da ih je bilo

[115] Vidi; Isto 113.

lagano za sakriti od cenzora.[116] Riječi pjesama su bile lako pamtljive a bile su i popraćene poznatim i lakim melodijama.

Svako javno izvođenje pjesme bilo je sve sličnije predstavi ili kakvoj svojevrsnoj operi. Pjevač je izvedbu pjesme popratio sa ekspresivnom interpretacijom uz pomoć svojeg glasa i gestama ruku. Publika, kako bi pjesma dobila potpuni dojam, reagirala na svaki ton pljeskanjem ili pjevajući neke druge pjesme.[117] Pojedinci iz političkih i društvenih klubova, skladali su svoje pjesme ali su također i preformulirali tuđe pjesme u podrugljivom tonu i iskrivljenim riječima. Kultura pjesama, kroz Revoluciju, zbog tih odlika postala je najlakše sredstvo za izražavanje straha te aspiracije revolucionara i kontrarevolucionara. Putem pjesama su također i odavali vjernost prema određenoj političkoj frakciji. Kultura pjesama spadala je u sferu kulturne aktivnosti kroz Revoluciju. Dvije revolucionarne dimenzije koje su u stalnom sukobu, dimenzija starog režima i dimenzija modernih promjena, našle su svoje mjesto i među pjesmama. No, kako su pjesme postajale sve popularnije, revolucionari na strani starog režima, postepeno će promijeniti svoju percepciju. Građani su odmah prepoznali važnost tih pjesama putem kojih su mogli interpretirati revolucionarne događaje te definirati prezentaciju politike.

U isto vrijeme pjesme su otkrivale i opseg promjena koje su se dogodile tijekom Revolucije. Gradnje novih arena za kulturna uzdizanja, te dopuštenje pristupa njima, revolucionari su otvorili novi put ka kreativnosti. Sa otvaranjem tog puta omogućili su većoj populaciji sudjelovanje u kulturalnom stvaranju i promjenama. Taj zaokret bio je ključni koji je promijenio konzervativnu stranu u potencijalno liberalniju za slobodu govora i izražavanja.

[116] https://books.google.hr/books?id=dEGnJsFYam0C&printsec=frontcover&dq=singing+the+french+revolution&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwiX8pbCpunaAhXIK8AKHeWKDDQQ6AEIJjAA#v=onepage&q=singing%20the%20french%20revolution&f=false (22.05.2018.)

[117] Vidi; Isto 115.

U Francuskoj, tijekom starog režima, riječ *chanson* usađena je kao pojam za kulturalnu hijerarhiju. Više od pola stoljeća kasnije Diderotova Encyclopédie[118] dodaje; *„Autor naših pjesama se rijetko zna; takve riječi su samo fragmenti sitnih misli, stvorenih od nekoliko ruku, i kao najvažniji dio, rođene iz užitka samog trenutka.*[119]*“* Revolucionari su u glazbi vidjeli izvrsnu priliku za agitaciju i edukaciju populacije, te je postala jedan od ključeva propagande.

Žirondinci, pa čak i Danton, izjasnili su se protiv javnog pjevanja, te ga poistovjetili sa nižom klasom, i sa aktivizmom *sans-culotte-a*[120]. Oni koji su živjeli zajedno, radili zajedno i pjevali su zajedno. Pjesme koje su se najviše čule na skupovima sankilota i demonstracijama bile su *Ça Ira i La Carmagnole.* Pjevanje sankilota ih također podsjeća da njihov pokret osim što je politički i društveni, postaje i kulturalan.[121]

Od mnoštva pjesama Francuske revolucije, najvažnija među njima bila je *La Marseillaise,* napisao ju je inženjer i glazbeni amater, Joseph Rouget de Lisle 1792. godine u Strasbourgu.

---

[118] Denis Diderot bio je francuski filozof i književnik. Nakon isusovačke izobrazbe i pravnog studija u Parizu, počeo se zanimati moralnom filozofijom i prirodnom znanošću te pohađao studije književnosti. Veličinom ideja, načela i ideala intelektualne i političke slobode te značenjem znanstvene i opće duhovne revolucije, Encyclopédie je jedno od najznačajnijih djela francuskog prosvjetiteljstva, kojemu je Diderot posvetio najveći dio svoje djelatnosti, okupivši kao suradnike najvrsnije umove svojega doba, filozofe, književnike i znanstvenike. – preuzeto sa www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14984

[119] Vidi; Isto 115.

[120] Sans-coulottes (franc. sans: bez i coulottes: kratke hlaće), isprva pogrdan nadimak za pripadnike francuske Nacionalne garde iz 1793. godine koji su tako nazvani što su, u opreci s tadašnjom plemićkom modom kratkih, ispod koljena podvezanih hlača (coulotte), nosili hlače dužih nogavica, kao i inače u puku. Poslije je naziv postao sinonim za ultrarevolucionarnu frakciju na koji su se oslanjali jakobinci u doba terora. Preuzeto – www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54443

[121] https://books.google.hr/books?id=dEGnJsFYam0C&printsec=frontcover&dq=singing+the+french+revolution&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwiX8pbCpunaAhXIK8AKHeWKDDQQ6AEIJjAA#v=onepage&q=singing%20the%20french%20revolution&f=false (22.05.2018.)

Autor marseljeze smatrao je sankilotove pjesme preslabima i neprikladnima za vojnike republike. Ta pjesma je imala utjecaja na obje strane i na republikance i na revolucionare, a ubrzo je bila povezana sa jakobinskim razdobljem Revolucije. Sam čin pjevanja te pjesm tijekom Revolucije značio je vjernost objema stranama i Revoluciji i Republici.[122] Pjesma je uspjela zadržati popularnost čak i u radikalno doba za vrijeme jakobinaca.

Allons enfants de la patrie!

Le jour de gloire est arrivé;

Contre nous de la tyrannie

L étendard sanglant est levé.

L étendard sanglant est levé.

Entendez-vous dans les campagnes

Mugir ces féroces soldats?

Ils viennent jusque dans vos bras

Egorger vos fils, vos compagnes![123]

Hajdemo! Djeco domovine

Dan slave je došao!

Protiv nas je podignuta

Krvava zastava tiranije!

Krvava zastava tiranije!

[122]https://books.google.hr/books?id=nfS3PZA_HVoC&pg=PA141&lpg=PA141&dq=la+carmagnole+song&source=bl&ots=vjpgg3XT9y&sig=h8jbhlPsmg6TWI5mYzQTQuaSIL8&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwj1qoXQs-PbAhXIJlAKHbELCKwQ6AEIYjAN#v=onepage&q=la%20carmagnole%20song&f=false (01.06.2018.)

[123] https://historyplex.com/songs-of-french-revolution (01.06.2018.)

Čujete li u poljima

Riku tih divljih vojnika?

Oni vam u naručje dolaze

Da zakolju vaše sinove, vaše supruge

Francuskom himnom proglašena je 1795. godine a poznata je i pod nazivom „krvava himna“. Taj je naziv stekla zbog iznimno borbenog, odlučnog i oštrog teksta, koji potiče ljude na odlazak u rat i hrabru borbu. Stihovima se vrlo plastično dočarava surovost rata, ali i hrabrost boraca koji se bore za ideale Francuske revolucije: slobodu, jednakost i bratstvo. Iz pjesme se jasno vidi kakvo je stanje zahvatilo Francusku.

Za razliku od marseljeze pjesma Ça Ira, bila je optimističnijeg i vedrijeg tona. Ça Ira datira od najranijih dana Revolucije, a u prijevodu znači Sve će biti u redu. Pjevana je od strane volonterskih radnika. Marseljeza je više bila formalna pjesma, dok je Ça Ira više fleksibilnija narodna pjesma. Pjesma samouvjerenog tona, omogućila joj je, da bude pjevana za vrijeme svih promjena koje su se dešavala u Francuskoj. Čula se i u vrijeme stagnacije i u vrijeme terora.

U kasnijim stadijima Revolucije, sankiloti su ju modificirali prema agresivnijem tonu, gdje pozivaju na linč plemstvo i svećenstvo.

Ah! ça ira, ça ira, ça ira,

Les aristocrates à la lanterne!

Ah! ça ira, ça ira, ça ira,

Les aristocrates on les pendra!

Le despotisme expirera,

La liberté triomphera,

Ah! ça ira, ça ira, ça ira,

Nous n'avons plus ni nobles, ni prêtres,

Ah! ça ira, ça ira, ça ira,

L'égalité partout régnera.

L'esclave autrichien le suivra,

Au diable s'envolera.

Ah! ça ira, Ah! ça ira,

Au diable s'envolera[124]

Ah! Biti će dobro, biti će dobro, biti će dobro

Aristokraciju na svjetiljku,

Ah! Biti će dobro, biti će dobro, biti će dobro

Aristokracija, objesit ćemo ih.

Despotizam će isteći,

Sloboda trijumfirati

Ah! Biti će dobro, biti će dobro, biti će dobro

Nećemo imati više plemića niti svećenika,

Ah! Biti će dobro, biti će dobro, biti će dobro

Jednakost će vladati posvuda

Slijedit će ga austrijski rob

Ah! Biti će dobro, biti će dobro, biti će dobro

Ići ćemo u pakao,

Ah! Biti će dobro, biti će dobro, biti će dobro

Ići ćemo u pakao!

[124]Vidi; Isto 122.

Kada je marseljeza izgubila svoju čar kod anarhista, Ça Ira je zauzela to mjesto te odigrala važnu ulogu u anarhističkim skupovima i festivalima. Pjesma je imala više verzija, gdje se mijenjalo većinu riječi no refren Ça ira, se uvijek zadržao.

Od svih revolucionarnih pjesama najpopularnija među anarhistima bila je La Carmagnole. Svoje korijene je pustila u popularnoj narodnoj glazbi sankilota i seljaka osamnaestog stoljeća. La Carmagnole kao i Ça Ira ostala je usko povezana sa radikalnim događajima Francuske Revolucije. Za vrijeme svakog ustanka La Carmagnole orila se francuskim ulicama. Vrhunac slave stekla je za vrijeme događaja koji je bio presudan za kraj monarhije i radikalizma, 10. kolovoza 1792. godine. Nakon 10. kolovoza postala je usko povezana sa sanskilotskom ratobornošću. Dok se marseljeza respektirala u krugovima bogataša, La Carmagnole bila je u vlasništvu radničke klase. Također je postojalo nekoliko verzija te pjesme ovisno o situaciji koja je zahvatili Francusku. Prva verzija pjesme govori generalno o revoluciji i aspiracijama revolucionara.[125]

Madam' Veto avait promis
De faire égorger tout Paris
Mais son coup a manqué
Grâce à nos canonniers
Dansons la carmagnole
Vive le son, vive le son
Dansons la carmagnole
Vive le son du canon!

Monsieur Veto avais promis
D'être fidèle à son pays
Mais il y a manqué

[125] https://books.google.hr/books?id=nfS3PZA_HVoC&pg=PA141&lpg=PA141&dq=la+carmagnole+song&source=bl&ots=vjpgg3XT9y&sig=h8jbhlPsmg6TWI5mYzQTQuaSIL8&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwj1qoXQs-PbAhXIJlAKHbELCKwQ6AEIYjAN#v=onepage&q=la%20carmagnole%20song&f=false (02.06.2018.)

Ne faisons plus quartier

Antoinette avait résolu
De nous faire tomber sur le cul
Mais son coup a manqué
Elle a le nez cassé

Gospođa Veto je obećala

Gospođa Veto je obećala

Da će svima prerezati vrat u Parizu

Ali nije uspjela

Zahvaljujući našim topovima

Plešimo Carmagnale

Neka živi vječno zvuk

Plešimo Carmagnale

Neka živi vječno zvuk topova

Gospodin Veto je obećao

Vjernost svojoj zemlji

Ali nije uspio

Za pjesmu *La Carmagnole* izvodio se i specifičan rustikalan ples, gdje su se svi sudionici okupili u krug oko nekog objekta, ili drva ili oko štapa koji simbolizira slobodu, te su kružili lijevo i desno, i kretali se prema unutra te prema van.

Slika br.6 Prikaz plesa na pjesmu *La Carmagnole*

Izvor: https://gavroche60.com/2014/05/31/la-carmagnole-nest-pas-une-danse/ (20.6.2018.)

Kada je Francuska revolucija bila u punom zamahu, skoro svi sudionici, koristili su pjevanje za promoviranje ideja, stavova o trenutnom stanju uz euforično podizanje jedni druge. Iz razloga što

je bilo dostupno svima i pismenima i nepismenima, jednostavni tonovi mogli su nositi duh revolucije. Zastupnici Narodnog konventa, koji su se nadali da će uspjeti normalizirati političko stanje, jedini su se zabrinuli oko revolucionarnog pjevanja, za koji smatraju da ohrabruje aktivizam, protiv kojeg su se oni borili. Kako je broj ljudi koji su željeli izraziti stavove putem pjesama rastao, u periodu terora raspjevala se nova pjesma *Le Réveile du People* u prijevodu Alarm naroda. Ta pjesma je postala himnom novih i mladih revolucionara koji sebe nazivaju *jeunesse dorée.* Ti mladi revolucionari potječu iz bogatijeg staleža te su smatrali antitezom sankilota. Njihova prisutnost bila je vividna u mnogim gradovima, provodili su teror u raznim kafićima, kazalištima. Borbe između pjevača Le Réveile du People te pjevača Marseljeze, dovele su do toga da se pjevanje počelo percipirati kao poziv na nasilje. Narodni konvent je u tim borbama vidio put ka nametanju zabrane pjevanja. U zimi 1796. godine, donijeli su odluku o uhićenju pjevača pjesme Le Réveile du People, a ostalim pjesmama, naređeno je pjevanje samo u tišini. Posljednje godine revolucije svjedoče depolitizaciji pjesama i himna, te opadanju političkog aktivizma većine francuskih muškaraca i žena. U višim slojevima društva, educiranim poetima i kompozitorima dopušteno je stvarati glazbu ali bez političkih tonova. Radnička klasa se okupljala u barovima, gdje je potiho sa sjetom pjevala stare revolucionarne pjesme. U slavnim arenama, jedine pjesme koje su se smjele pjevati su one koje slave pobjedu Francuske vojske i slavu Generala Napoleona Bonapartea.[126]

Od revolucionarnog vremena pa sve do danas, Francuzi organiziraju nacionalne festivale koji slave naciju i Revoluciju, a pjesme skladane prema takvim motivima postaju popularne.

[126] http://westerncivguides.umwblogs.org/2011/11/28/songs-of-the-french-revolution/ (02.06.2018.)

Slika br.7 Plakat povodom Francuskog nacionalnog festivala

Izvor: http://www.iisg.nl/collections/chansons/chanson-10.php (25.6.2018.)

6. ZAKLJUČAK

Svjetska povijest od 1789. do 1848. godine posebno je razdoblje u cjelokupnom povijesnom kretanju čovječanstva. Prožeto je promjenama, sudbonosnim spletom procesa koji su, u osnovi, odredili razvoj svijeta te snažno utjecali na društvo. Francuska je revolucija izvanredan prolom političko – društvenih promjena koji je mnogo snažniji od dotadašnjih buržoazijskih revolucija te je djelovala i na daljnjim područjima europskog kontinenta. Zemlja koja je bila uzor aristokratske otmjenosti, profinjenosti duha, životnog stila za Europu i izvan Europskih društvenih klasa, transformirala se u drugačiji model – buržoazijskog liberalizma. Zanimljivo je da se Francuska revolucija uzima kao primjer oslobođenja od apsolutizma i monarhije, no dubljim istraživanjem jasno je da je sloboda bila lijepo upakirana i prodana narodu. *„A što se tiče slobode, ne valja zaboraviti, da se rukovodila uskogrudnom i okrutnom cenzurom, baš kao i stari režim, tek što se sada postupala u ime slobode, a sredstva su bila drakonskija. Revolucija je pitala svakoga da li je za slobodu, a ako odgovor nije bio nedvouman, ne bi dotični bio zatvoren, kao pod Ljudevitom XIV., nego poslan pod giljotinu.*[127] *“*

Problem cenzure govora kroz povijest, često puta polemiziran, često izazivao burne revolucionarne promjene, no da li je bio riješen? Sloboda govora bila je ograničena, govor kao alat, koji je nosio cijelu revoluciju. Danton, Marat, Saint-Just, Robespierre samo su neki od aktera tijekom Francuske revolucije koji su koristili govor kao najjači alat za promicanje slobode. Narod koji je bio žedan promjena slijepo je vjerovao nekom od tih oratora koji su znali u svojim govorima mijenjati svoja prvobitna stajališta. U početcima su govorili jedno, no kako se situacija razvijala, govore sasvim drugo. Promjena se događala ili radi vlastitih novih spoznaja ili su došli pod utjecaj nekih drugih jačih struja koje su im promijenile stavove. Kada je bilo sve teže ljudima prenijeti svoje viđenje istine, promidžba slobode prenesena je u kazalište gdje daske koje život znače dobiva novo značenje. No, kao i sve ostalo i sloboda kazališta bila je nadzirana. Sloboda kazališta u tom periodu nije postojala nigdje, te je obećano da upravo kroz kazalište

[127] Egon Friedel, *Kultura novoga vremena* (Biblioteka Antibarbarus, Zagreb 1997), str. 361.

sloboda bude proširena, otvarajući novi ogromni misaoni svijet građanima koji nisu potpuno pismeni. Kultura kazališta se razlikuje od svijeta tiska, po tome što je iskustvo snažnije doživljeno u kolektivnoj atmosferi podignutih emocija u kojima polupismeni potpuno sudjeluju.

Kada pogledamo ishode tih revolucionarnih govora, rat riječima nije ništa manje prljaviji od rata oružjem. Možemo zaključiti da su govori i propaganda, najjače oružje, kojima se koriste političari.

7. SAŽETAK

Pojam revolucije razmatran je sa filozofske, povijesne, kulturne, perspektive. Revolucije kroz povijest značile su samo jedno, a to su bile promijene koje su uslijedile nakon dužeg perioda nezadovoljstva naroda. Francuska revolucija je najbolji primjer kada eskalira nezadovoljstvo. Za revoluciju je bitno nekoliko segmenata kako bi započela; nezadovoljstvo naroda, pojedinac koji se nametne ili bude izabran od nezadovoljnog naroda da ih vodi i opozicija koja smatra da revolucija nije potrebna. Kako bi privukli masu, revolucionarne vođe, znali su svoju vjeru oblikovati riječima, retorika - umijeće uvjeravanja je najjači alat u vrijeme revolucija. Problematika retorike je upravo to govorničko uvjeravanje mase, jer ne obuhvaća samo istinu o vremenu u kojem je nastalo nego može obuhvatiti i veliku laž sa kojom se pridobije narod. Iako se predstavljali u dobronamjernom svijetlu mnogi govori su puni prezira kojim su zamračili obzore slobodna svijeta. U vrijeme Francuske revolucije, oratori su bili iz redova svećenstva, politike, filozofije. Politički klubovi koji su se oformili u Francuskoj za vrijeme revolucije, bili su nositelji raznih ideja, koje bi donijele promjene u već kaotičnom stanju društva. Društvu je bio potreban pojedinac da ih vodi, te da se pobrine da te ideje provede u stvarnost, a ne da ostane samo na riječima.

Jean Paul Marat, Georges Jacques Danton, Maximilian Robespierre te Louis Antoine Leon de Saint–Just, samo su neki koji su sa svojim govorima prikupljali istomišljenike te ih vodili kroz revolucionarno vrijeme. Kroz njihove govore jasno je vidljivo da su u početcima govorili jedno, no kako je revolucija postajala sve snažnija i zauzimala sve veći opseg, tako su i oni mijenjali svoje mišljenje i prilagođavali ga duhu revolucije. Osim problematike mijenjanja mišljenja i stavova, javlja se i problem cenzure koju provode vladajući u nadi da prikriju stvarno stanje u kojem se našla Francuska. Sloboda govora postao je još jedan od faktora koji je razbuktao revolucionarno stanje. Da bi izbjegli cenzore i narodu pobliže pružili stvarnu sliku stanja, služili su se tiskanjem novina i pamfleta, no i to je uskoro došlo u ruke cenzora. Zagovornici cenzure u doba revolucije smatrali su da je opasno dopustiti neograničenu slobodu. Pod opasnost su smatrali, da će se upravo ta sloboda govora koristiti u zle svrhe. Ali upravo ta borba sa cenzorima, iznjedrila je buđenje svijesti, jer je narod bio svjestan da im se prešućuje istina. Kako bi se potpuno oslobodili iz ruku cenzora, narod je počeo koristi i razne pjesme koje su skladali o teškom periodu u kojem su se našli. Pjesme proizašle iz naroda teško je bilo cenzurirati, iz

razloga što je bilo dostupno svima i pismenima i nepismenima te jednostavni tonovi mogli su nositi duh revolucije.

8. ABSTRACT

The concept of revolution has been viewed from the philosophical, historical and cultural perspective. Throughout history, revolutions meant only one thing –change that followed after a longer period of a nation's dissatisfaction. The French Revolution is a prime example of the escalating dissatisfaction of a nation. For revolutions to arise, there are a number of segments that need to occur; a particular nation's dissatisfaction, an individual that imposes him or herself, or is chosen from the dissatisfied nation as the leader, and the opposition which regards the revolution as unneeded. To attract masses, revolutionary leaders knew how to form their beliefs into words, i.e. rhetoric – the art of persuasive speaking is the strongest tool in times of revolution. The issue involving rhetoric is the oratory approach of persuading masses, as it does not only consider the truth of the time in which it came to be, but can also include great falsehoods by which people are won over. Though they speeches have been known to be presented in a positive light, many of them were filled with hatred, by which they blackened the horizons of a free world. During the French Revolution, orators were from the class of clergy, politics and philosophy. The political parties that had formed in France during the time of the Revolution were the carriers of various ideas that would ultimately bring change in the society's already chaotic state. The society needed one individual to lead them, to ensure that the ideas would shape into reality, for them not to remain only words.

Jean-Paul Marat, Georges Jacques Danton, Maximilian Robespierre and Louis Antoine Leon de Saint-Just were only a few individuals that attracted like-minded thinkers with their speeches and lead them through the revolutionary times. In their speeches, it is clear that at the beginning of the Revolution, they spoke one way, and as the Revolution strengthened and took a lager scope, they too changed their opinions and adjusted their belief into the spirit of the Revolution. Besides the issue of change in thought and opinions, there was a problem of censorship imposed by those governing at the time, in the attempt to conceal the actual state that France had found itself in. Freedom of speech became another factor that flared the nation's revolutionary condition. To avoid censors and provide the nation with accurate insight into the situation, revolutionaries used printed newspapers and pamphlets – though, even that quickly fell into the hands of censors. Censorship advocates at the time of the Revolution considered it dangerous to allow unlimited freedom of speech. They considered it a danger that this freedom would be used for the wrong

purposes. But it was precisely from the struggle with censors that an awakening of consciousness emerged, as the people were conscious that the truth was being concealed. To completely liberate themselves from the authority of censors, the people began composing different songs about the dreadful period in which they were found. The songs that came from the people were difficult to censor, as they were accessible to all – both literate and illiterate – and simple melodies could bear the spirit of the Revolution.

9. LITERATURA

1. Aristotel, *Retorika,* (Naprijed, Zagreb, 1989.)
2. Beker Miroslav, *Kratka povijest antičke retorike,* (Artresor, Zagreb, 1997.)
3. Bon L. Gustave, *Psihologija gomila*, (Biblioteka Globus, Zagreb, 1989.)
4. Burke Edmund, *Razmišljanja o Francuskoj revoluciji,* (Politička kultura, Zagreb, 1993.)
5. Dalberg Acton John, *Povijest slobode*, (Kruzak, Zagreb, 1999.)
6. Danton i Marat, odabrani govori i članci, (Kultura, Zagreb, 1955.)
7. Eisenstadt N. Shmuel, *Fudamentalizam, sektaštvo i revolucija,* (Politička kultura, nakladno-istraživački zavod, Zagreb, 2004.)
8. Friedel Egon, *Kultura novoga vremena,* (Biblioteka Antibarbarus, Zagreb, 1997.)
9. Hobsbawm Eric, *Doba revolucije – Europa 1789-184*, (Školska knjiga, Zagreb, 1989.)
10. Joka Mile, *Hebertisti i bijesni,* (Naprijed, Zagreb, 1958.)
11. Kale Eduard, *Francuska revolucija i novo doba, Politička misao, vol. XXVI. (1989.)*
12. Kišiček Gabrijela, Stanković Davor, *Retorika i društvo, (*Naklada Slap, Zagreb, 2014.)
13. Marx Karl – Engels Friedrich, *Izabrana djela* (Kultura, Beograd, 1950.)
14. Robespierre i Saint–Just, *Odabrani govori,* (Kultura, Zagreb, 1953.)
15. Sokol Smiljko, *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja francuske revolucije* (Globus, Zagreb, 1989.)
16. Stephens H. Morse, *(The Principal Speeches of the Statesman and Orators of the French Revolution,* Oxford,1892.)

17. Taine Hippolyte, *Tri velika: Marat, Danton i Robespierre*, (Politička misao:časopis za političke znanosti, Zagreb, 1989.)

18. Tocqueville de Alexis, *Stari režim i revolucija*, (Politička kultura, Zagreb, 1994.)

19. Zadro Ivan, *Glasoviti govori*, (Naklada Zadro, Zagreb, 1999.)

10. INTERNET IZVORI

1. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52629 (10.04.2018.)
2. http://www.hrleksikon.info/definicija/retorika.html (12.04.2018.)
3. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14535 (12.04.2018.)
4. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14455 (12.04.2018.)
5. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2361 (13.04.2018.)
6. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20397 (14.04.2018.)
7. https://www.britannica.com/biography/Jean-Paul-Marat (15.04.2018.)
8. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=12469 (19.04.2018.)
9. http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=4c938165-23c8-46e0-8d6f-3b37292ed856%40sessionmgr102 (20.04.2018.)
10. http://www.markedbyteachers.com/as-and-a-level/history/levels-of-literacy-in-france-during-seventeenth-century-french-absolutism-under-louis-xiv-and-during-the-reign-of-louis-xvi-immediately-before-the-french-revolution-of-1789.html (20.04.2018.)
11. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50722 (20.04.2018.)
12. https://charliehebdo.fr/en/history/ (21.04.2018.)
13. https://books.google.hr/books?id=am_vgyCpFhYC&pg=PA51&lpg=PA51&dq=charles+ix+theatre&source=bl&ots=6V-EwCV0lE&sig=8fGjCspbFPMqdQ2gTV1VkvAHbxU&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwjlu7qot9PbAhXPOSwKHUWcChkQ6AEISjAF#v=onepage&q=charles%20ix%20theatre&f=false (21.04.2018.)
14. www.hs.ias.edu (25.04.2018.)
15. https://www.britannica.com/biography/Jacques-Hebert (20.05.2018.)
16. http://www.nndb.com/people/480/000097189/ (21.05.2018.)

17. https://www.britannica.com/biography/Camille-Desmoulins (21.05.2018.)

18. https://books.google.hr/books?id=dEGnJsFYam0C&printsec=frontcover&dq=singing+the+french+revolution&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwiX8pbCpunaAhXIK8AKHeWKDDQQ6AEIJjAA#v=onepage&q=singing%20the%20french%20revolution&f=false (22.05.2018.)

19. https://books.google.hr/books?id=nfS3PZA_HVoC&pg=PA141&lpg=PA141&dq=la+carmagnole+song&source=bl&ots=vjpgg3XT9y&sig=h8jbhlPsmg6TWI5mYzQTQuaSIL8&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwj1qoXQs-PbAhXIJlAKHbELCKwQ6AEIYjAN#v=onepage&q=la%20carmagnole%20song&f=false (01.06.2018.)

20. https://historyplex.com/songs-of-french-revolution (01.06.2018.)

21. http://westerncivguides.umwblogs.org/2011/11/28/songs-of-the-french-revolution/ (02.06.2018.)

22. https://socialhistory.org/en/collections/french-revolutionary-songs (15.06.2018.)

11. POPIS SLIKA

Slika br.1 Letak Maximiliana Robespierra ……..20

Slika br.2 Naslovna stranica radikalnih novina Le Pére Duchesne……..50

Slika br.3 Primjer satirične karikature potlačenog Trećeg staleža…….51

Slika br.4 Naslovna strana modnog časopisa *Journal de la Mode et du goût, ou Amusemens du salon et de la toilette*……52

Slika br.5 Naslovna stranica prvog broja časopisa *Le Vieux Cordelier*……*54*

Slika br.6 Prikaz plesa na pjesmu *La Carmagnole*……*63*

Slika br.7 Plakat povodom Francuskog nacionalnog festivala 65